

aktueltnosti

15 DANA

LOGIKA SILE

CITAJUCI UVEK IZNOVA, bogzna po koji put, Kafkinu pričicu ili zapisak zvani »Jedan stari list«, čovek uzaludno postavlja pitanje: čime ova pričica pričika našu pažnju? Nekiput nam smeta što ne možemo otkriti izvore magije kojoj podležemo. Upadom sila Varšavskog pakta na teritoriju Čehoslovačke kada su najednom pale sve ograde: okupacija Praga, rodno mesta velikog književnog vizionara Franca Kafke, otvara u nama dijalog zloslutnog saznanja.

Nije stvar samo u tome što se sa stravičnom tačnošću poklapaju neki od prizora »socijalističke« okupacije čehoslovačke sa sablasnom najezdom Kafkinih nomada sa severa. Baš na protiv: osobenost Kafkinoj vizionarstva i jeste u tome što naslućuju sуштинu budućih zbivanja i budućih entiteta bez doslovne bukvale identifikacije u svim detaljima.

Stavšće, očigledna je rafinovana nadmoćnost Kafkinoj idealnog prototipa zavojevača nad krajnjem uprošćenom soldacićom savremenih okupatora. »Nomadi« simbolizuju u Kafke tip lutajućeg zavojevača koji svoju egzistencijalnu sushтинu identificuje sa ovajanjem i pljačkom kao životnim pozivom. Oni se iznenada stvore tamo gde ih čovek najmanje očekuje: ali nema ubijanja, nema zlostavljanja, nema silovanja. Samo su dvor (Das Schloss, koji u Kafke, u širokoj lepezi simbolskih značenja, predstavlja ono idealno, od sveta a i od same sebe, skriveno sedište vrhovne vlasti) i druge središnje zgrade opkoljene, prekinuta je veza između dvora i naroda, svuda se vide osvajači, oni sve više odnekud nadolaze, ali se nigde ne vidi da stupaju u bilo kakav dodir, sem pljačkaško-otimačkog, sa pokorenim stanovništvom.

U Kafkinoj sablasnoj viziji najezde tlačenje je izgubilo svoju fizičku, materijalnu i telesnu osnovu; ono se sprovodi prisustvom, ne dodomrom; ono lebdi u vazduhu, u međuprostoru između tlačitelja i tlačenog, ono se lepi za svest, prodire u srž konstijui, postaje subjektivni košmarni doživljaj; ono pokazuje višu, svakako buduću fazu tlačiteljske usavršenosti; ono je samo sebi kao podatak sve sti u tolikoj meri dovoljno da nema potrebe da se brutalno nameće; ono se stedljivo povlači u sebe, skriva svoje brutalno naličje i tim odsustvom i tim skrivenjem svoje brutalne agresivnosti postaje još opaknjača, još neshvatljivije, psihološki još brutalnije.

Okupacija čehoslovačkih gradova od strane socijalističkih zemalja kao da je za polaznu osnovu svoga zavojevačkog postupka privobitno htela da koristi psihološka i metodska iskustva Kafkinih primitivnih osvajača. Kogod je gledao televizijske snimke prvog dana okupacije u Pragu, morao se iznenaditi: sa malim izuzecima, nije bilo puškanja, nije bilo pogibije, nije bilo našljaja. A ostvaren je fizički dodir, i to na kafkijanski način: Česi prilaze ogromnim čeličnim grdosijama, sasvim mimo i slobodno, kada da su to kakvi bezopasni izložbeni eksponati a ne užasni sećaji smrti; penju se na njih, sede na njima, otvaraju kapke ovi kolosja; čak se i obraćaju njihovim posadama, vuku vojnike za rukave — ali sve je uzalud: odgovora nema.

Ima fizičkog dodira, ali nikakvog drugog, nikakve mogućnosti za sporazumevanje: vojnici se ponašaju kao utvare. Svejedno što Česi viču, što pro testuju, što ispisuju žigošćući parole po ovim čeličnim nemanimi — vojnici ne reaguju. Na trenutak dobija se utisak kao da se pred nama odvija neka dečja igra civila i ratnika, pri čemu su uloge izmenjene, pa se slabšani civili ponašaju kao sramni agresori. I kad bi čovek za časak zaboravio sve ono što zna o pravu, iako trenutno nevidljivo, ulozi tih olovno mernih vojnika, još bi mu moglo i pasti na pamet da izgrdi ili povuče za uši te obesne civile koji se tako neodgovorno dečkiči i nekašnjenje izazivački igraju ratničkim strpljenjem najveće vojne sile sveta.

Ali ni tih olovni vojnici, koji su prvo dana pokazali tako čelične žive, nisu izdržali do kraja: njihova nepomičnost prvog dana okupacije, pretvorila se u jarost drugog dana. Katalepšično i katatonično ponašanje bilo je samo izraz prvobitne zbumjenosti: do sli su kao »zaštitnici«, a otkrili se kao zavojevači! Jedinstven otvor naroda koji ne zna za izdajnike mora da de luge, zpravljajuće. To saznanje u svetiči obažilo se šokom. Kad je prošla prvobitna ošamućenost, jarost je

SOCIJALIZAM = SLOBODA

Franc KAFKA

JEDAN STARI LIST

IZGLEDA da je u odbrani naše otadžbine mnogo šta zanemareno. Do sada se nismo brinuli za to i posvećivali smo se samo poslu; ali poslednji događaj nam pričinjava brije.

Ja imam obučarsku radionicu na trgu pred carskom palatom. Tek što sam u svitanje otvorio radnju, opazio sam da su neki naoružani ljudi zapošli u ulaze u sve ulice koje se ovde sutiču. Ali to nisu naši vojnici, nego očigledno nomadi sa severa. Na neki za mene neshvatljiv način oni su prodri u prestonicu, koja je, međutim, veoma udaljena od granične. Tek, oni su u svakom slučaju tu; izgleda da ih je svakog jutra sve više.

U skladu sa svojom prirodom, oni logoruju pod vedrim nebom, jer preziru zgrade za stanovanje. Bave se oštrenjem mačeva, šiljenjem strela, vežbanjem u jahanju. Od ovog mirnog trga, na kojem je uvek brižljivo održavana čistoća, oni su napravili pravu štalu. Mi, doduše, ponekad pokušavamo da istričimo iz svojih radnji i da uklonimo bar ono najgora dubre, ali to biva sve rede, jer ovaj je napor nekoristan, a osim toga izlaze na opasnosti da nas pregaze konji ili da nas povrede blćevi.

Razgovarati sa nomadima nije moguće. Naš jezik ne znaju, pa čak jedva da imaju i sopstveni. Među sobom se sporazuvaju slično čavkanja. Neprestano se čuje to čavčije krištanje. Naš način života i naše ustanove oni koliko ne shvataju toliko i ne haju za njih. Usled toga se drže odbojno i prema svakom jeziku gestova. Ti možeš isčasiti vilice i izviti ruke iz zglobova, oni te ipak ne razumeju i nikada te neće razumeti. Često prave grimase; onda im kolutaju beonjače u očima i pena im navire na usta, ali oni time ne žele ni da nešto kažu, a ni da zaplaše; čine to zato što im je takva narav. Sto im treba, to užimaju. Ne može se reći da se služe silom. Pre no što posegnu za nečim, čovek se odmiče u stranu i sve im prepušta.

I od mojih zaliha su uzeli mnogi dobar komad. Ali kad pogledam kako prolazi mesar preko puta, ja se zborog toga ne mogu žaliti. Samo što donese robu, nomadi mu je već svu otmu i prožderu. I njihovi konji jedu meso; cesto neki konjanik leži kraj svog konja i obojica grizu isti komad mesa, jedan s jednog, drugi s drugog kraja. Mesar je bojažljiv i ne usuđuje se da prestane sa isporukom mesa. Ali mi to razumemo, skupljamo novac i potpomažemo ga. Kad nomadi ne bi dobijali mesa, ko zna šta bi im palo na pamet da čine; doduše, ko zna šta im sve pasti na pamet čak iako svakog dana budu dobijali meso.

Nedavno je mesar pomislio da može bar uštedeti napor oko klanja, pa je ujutru doveo živog vola. To više ne sme ponoviti. Ležao sam valjda čitav sat sasvim pozadi u svojoj radionici, ispružen na podu, i natrpao sam na sebe sve svoje haljine, pokrivače i duševe, samo da ne bih čuo rikanje vola, na koga su nomadi skočili sa svih strana da bi zubima kidali parčad njegovog toplog mesa. Već odavno se sve smirilo kad sam se usudio da izadeam; ležali su umorni oko ostateka vola kao pijanice oko bureta vina ...

»Na šta će ovo izići?« — svi smo pitali. »Dokle ćemo podnositi ovaj teret i muku?« Carska palata je primala nomade, ali ne ume da ih otera. Kapija ostaje zaključana; straza koja je pre svećano ulazila i izlazila, sad boravi iza prozora sa rešetkama. Spas otadžbine je poveren nama zanatljima i poslovnim ljudima; ali mi nismo dorasli takvom zadatku; ta nismo se nikad ni hvalili da smo za to sposobni. To je nesporazum i mi ćemo zbog toga propasti.

(Preveo: Branimir Živojinović)

FRANCISKO GOJA: SATURN PROZIRE

< JEDNO OD SVOJE DECE

povratila ratničke boje bledolikim licima. Bes je izraz nemoći i svojevrsna karakterološka forma rasterecenja. Ni je teško zamisliti šta se zbijalo u svesti tih mlađih ljudi čiji su očevi, zajedno sa Česima i Slovacima, »oslobadali« Prag od nacisti, a oni, dečki tih istih očeva, samo jednu generaciju kasnije, došli da ga »zaštite« — od svojih čeških i slovačkih vršnjaka!

Kafkini nomadi govore nekim čudnim, poluzivotinjskim, potpuno nerazumljivim jezikom — savremeni okupatori govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različitim logikama. Jedni govore jezicima Čehoslovačima do juče tako bliskim, razumljivim, miljevčnim. Pa ipak, analogija sa Kafkom se neodoljivo nameće: oni se nikad neće sporazumeti uprkos medusolnog poznavanja svojih jezika, jer oni govore srodnim jezicima, ali misle različ

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

TELEGRAM UČESNIKA KORČULANSKE LETNJE ŠKOLE DRUGU TITU

Drugu Josipu Brozu Titu
predsjedniku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i
predsjedniku Saveza komunista Jugoslavije

UČESNICI MEĐUNARODNE FILOZOFKO-SOCIOLOGSKE ŠKOLE u Korčuli doznali su sa zaprepašćenjem da su trupe pet članica Varšavskog paktu okupirale Socijalističku Republiku Čehoslovačku. U ovom trenutku misli i osjećaju svih učesnika ove skupine na strani naroda Čehoslovačke, koji je dao mnogo upečatljivih dokaza da se bori za socijalizam i koji nije zasluzio takvu sudbinu. Uvjereni, druži Predsjedniče, da će svojim velikim međunarodnim ugledom i uz jedinstvenu podršku svih naših naroda, kao i čitave progresivne svjetske javnosti učiniti sve što je moguće za interes socijalističke Čehoslovačke i njene rezavistnosti, mi Vam upućujemo naše drugarske pozdrave.

Korčula, 21. VIII 1968.
Učesnici Korčulanske ljetne škole

GLAS SOLIDARNOSTI

Odgovor hrvatskih književnika na apele pisaca i intelektualaca Čehoslovačke

IZ ZEMLJE u kojoj su u posljednje vrijeme sve odlučnije progovarali angažirani pisci zalažući se za slobodu stvaranja; iz zemlje u kojoj su se ujedinjene snage radnika, seljaka i intelektualaca obračunavale s mračnim ostacima staljinističkog totalitarizma; iz zemlje s kojom nas vežu tradicionalne, dugogodišnje i duboke veze prijateljstva i solidarnosti — iz socijalističke republike Čehoslovačke upućen je apel književnika i intelektualaca koji mora uzbuditi svakoga tko je svjesan vlastite povijesne odgovornosti i za one događaje u kojima sâm neposredno ne sudjeluje.

Zaprepastile su nase viesti o okupaciji Čehoslovačke, o tragičnoj situaciji kad tenkovi pet država, potpisnici Varšavskog ugovora, surovo pomisljavaju suverenitet jedne socijalističke zemlje, svoje saveznice. Čudovitost ovog postupka još je veća kad joj pridodamo cinizam tvrdnjai kojima se očita agresija prikazuje kao »bratska pomoć« i čin »socijalističke solidarnosti«. Time su pogražena osnovna prava države i naroda, a svjetskim naprednim pokretima i socijalističkim stremljenjima čovječanstva zadan je strahovit udarac čijih posljedica jedva da možemo biti svjesni u ovom trenutku prvih uzbudnja.

Pa ipak, čimjenica je da u ponizejnoj, nama bliskoj zemlji nije zatrta ona ista duhovna snaga otpora koja je češkim i slovačkim piscima, čak i u teškim vremenima staljinističke strahovlade, omogućila da dadu historijski prilog afirmaciji humanog i demokratskog puta u socijalizam. Na tom putu oni ni do sada nisu bili sami, jer su nastupali zajedno s radnicima i seljacima u svojoj vlastitoj domovini, a podupirale su ih i napredne snage cijelog svijeta. Mi, hrvatski književnici, želimo ih uvjeriti da će tako biti i u budućem, i da će njihov, i naš, zajednički zadatak borbe za ravнопravnost naroda i stvarnu slobodu pojedinaca u socijalističkom društvu nužno — usprkos silama mraka i terora — na kraju trijumfirati.

Zemlja može biti okupirana, narod može biti porobljen, pisci mogu biti progonjeni, ali duh otpora i žudnja za slobodom ne mogu se iskorijeniti.

DRUSTVO KNJIŽEVNIKA HRVATSKE

UČESNICI KORČULANSKE LETNJE ŠKOLE SVETSKOJ JAVNOSTI

MARKSISTIČKI FILOZOFOVI i sociologzi iz cijelog svijeta okupljeni u Jugoslaviji, na zasjedanju Korčulanske ljetne škole, upravo su saznali, sa bolnjim uzbudnjem, za ničim neopravdju okupaciju Čehoslovačke, uprkos protiviljenju naroda Čehoslovačke, njihove zakonite vlade i njihove komunističke partije, od strane oružanih snaga Sovjetskog Saveza, Istočne Njemačke, Poljske, Mađarske i Bugarske.

Nikakav incident, nikakva »provokacija« nisu se mogli navesti kao opravdanje za tu oružanu agresiju.

Ovaj nezakoniti akt sovjetske vlasti i Komunističke partije Sovjetskog Saveza nanose strahovit udarac svim snagama svjetskog socijalizma, kao i

politici mira i miroljubive koegzistencije. On će otežati prestanak američke agresije u Vijetnamu i služiti će kao izgovor za druge agresije.

Budućnost svjetskog socijalističkog pokreta zahtijeva da se najenergičnije razotkrije antisocijalistički i antidemokratski karakter ove vojne okupacije. »Politika sile« nema nikakve veze s odbranom sigurnosti socijalističkih zemalja.

Upućujemo svečani apel

— prije svega javnom mnenju Sovjetskog Saveza i drugih zemalja članica Varšavskog paktu koje su sudjelovale u agresiji, njihovim intelektualcima i njihovim radničkim boricima, da traže od svojih vlasta hitno povlačenje trupa koje su izvršile invaziju Čehoslovačke i povratiti na svoje dužnosti legitimnog socijalističkog rukovodstva te zemlje na čelu s Aleksandrom Dubčekom, koji uživa jednodušnu podršku ravnoda Čehoslovačke.

— također svim snagama, organiziranim i neorganiziranim, svjetskog

— također svim

KRITIKA

DAVNO JE TO BILO kada je pesnik Kits proklinjao Njutinu zato što je veliki naučnik »uništil« dugu svodeću je na prizmu. Od tada do danas, odnos umetnosti i nauke preokrenuo se za sto i osamdeset stepeni: njihovo tadašnje međusobno odbijanje preobratilo se u najintimnije uzajamno prožimanje. Na planu kulture, a u svakom slučaju na strani nauke, kao glavni činilac ovoga prožimanja javlja se — kibernetika. Kako nas Tomović obaveštava, »jedna grupa naučnika je tu novu naučnu disciplinu definisala kao »interdisciplinarno istraživanje procesa upravljanja i prenosa signala u tehničkim i biološkim sistemima«. Odmah valja reći da izloženja definicija izgleda adekvatnija od mnogih drugih.

Pod impulsem kibernetike, interdisciplinarna saradnja daleko prelazi krug prirodnootičkih nauka, šireći se na čitav deokrug kulture, pa i na ekonomsko-socijalni život. Kao teorija upravljanja, kibernetika bila primenljiva kako u tehnički takо i u politici, jer »femomeni prouzrokovani interakcijom upravljača i objekta u suštini su isti, bez obzira da li je upravljač čovek ili mehanički uređaj« (R. Tomović). U svojoj ekonomsko-tehničkoj primeni, ona »oslobađa čoveka vezanosti za radno mesto u klasičnom smislu«, dakle — teži da prevaziđe tradicionalnu podelu rada. Sto je takođe bitno, kibernetizacija privrede teži kolektivizaciji, pošto su produktivnost čini zavisnom, prevenstveno, od »kolektivnog napora«, a »sve manje od individualnog napora radnika«.

S obzirom na ovu univerzalnu vrednost i neophodnost kibernetike, svaki savremeni čovek suočava se, sve više, sa urgentnom, vitalnom potrebom da upozna tu interdisciplinarnu »disciplinu«, kao i njen odnos sa čitavom kulturom. Naravno, sa istom potrebom sreće se i čovek koji se, ovako ili onako, bavi literaturom i umetnošću. Može biti da je ta potreba za njega još i vitalnija no za mnoge druge, budući da kibernetički automati ozbiljno prete da zamene ljudsko biće u funkciji proizvođača umetnosti: nemacki estetičar Maks Benze već je pokušao da pomenuće automate sposobi za pisanje stihova, upravo za stvaranje »elektronske poezije«. Ovu pretnju, uostalom, još ranije su naslutili neki od najvidovitijih pesnika. Recimo, Viktor Igo koji

KAO JEDNA od knjiga biblioteke »Tragovi«, koju izdaje književni klub Radničkog univerziteta »Đuro Salaj« u Beogradu, pojavio se i roman Blagoja Kojića »I davo zajahta gospoda boga«. Blagoje Kojić je član toga kluba. On peru i hartiju, knjizi, posvećuje časove svoje dokolice, dok je životni poziv vezao za kamion, za neprestano krtarenje drumovima, buku motora, miris ulja i benzina. On je šofer i pisac, i tu činjenicu treba pomenuti isključivo zato da bi se podvuklo u kojoj meri njegov roman odriće autentičnošću koja nije ni nebitna ni nevažna književna vrlina i da bi se shvatilo koliko su profesionalna životna iskustva poslužila kao neposredno izvoriste jednog iskrnenog književnog govoru.

Junaci Kojićevog romana su vozači teških kamiona. U njima, po divljem planinskom bespuču, oni prevoze teret za jedno gradilište. Odvojeni od sveta i u čežnji za svetom oni svoj život svode na rad i opasnost. To je milje kakav se u našoj literaturi ne sreće često, to su junaci kakve ova literatura ne poznaće. Kroz svet Kojićeve svakidašnjice, međutim, na specifičan način i u svojevršnim registrima, prelama se mnogo šta od onoga što prati sve nas u svakidašnjem koračanju za nečin što se neodređeno i dvosmisleno zove ljudska sreća.

U Kojićevom romanu ima mnogo dramskog intenziteta; taj intenzitet daju sukobi koji se vode između ljudskih ambicija i ljudskih mogućnosti, između neuskladivih pojedinačnih interesa, između društvene prisile i ljudske prirode. Silovito koračanje njegovih junaka za svojim snovima postaje luda, besomučna trka za novcem koji se poistovećuju sa srećom. U novcu oni vide jedinu garantiju uspeha, jedinu mogućnost za ostvarivanje svojih čežnji. Ali put kojim oni bezglavo idu nije put ka sreći nego put ka propasti. Ljudska nezajedljivost

GENERACIJE ili pokolenja to svakako nisu. Pesnički naraštaji ili nekakvi novi talasi, još manje. Grupe estetskim principima i zajednickim programom vezane — najmanje. Kako ih god, međutim, nazivali sasvim je izvesno da su se već i u ovoj, jednoj jedinoj deceniji koja se upravo zaključuje, u srpskoj poeziji pojavljivali nizovi pesnika, tri ili četiri sasvim sigurno, čija smo imena izgovarali jedno za drugim tražeći među njima zajedničke označbe. Radović, Timotijević, Simović, Ristović, pa Petrović, Kolundžija, Bećković, Marković, pa Stevanović, Rakitić, Milišić, Višnjić, u ovom ili nekom drugom rasporedu navedeni, u ovakvom ili drugakoj sastavu, uz još neke manje kantnije pesničke figure koje stoje zasebno, van širih tokova, na svaki način su donosili elemente o kojima se moglo govoriti sa određenom merom uopštavanja. Sasvim je, tako, očevidno da drugi navedeni niz pesnika i preširodom svog pesničkog postupka i neposredno interesovanjem za značajne probleme današnje poezije, kao što su mogućnost ostvarivanja veze sa tradicijom i folklorom, sa gledanjem na artističke šansu i angažovanju akutelnim vremenom itd., može da deluje čitaocu najradikalnije sveže i novo. To je tim očevideće zato što su usmerenja onih koji im pretinu i onih koji im slede bitno različita. Tačnije, ona su bitno različita zato što često jednički i presudne probleme rešavaju poseđeno, uklapajući ih u stope duha kojima su posrednuti, u predele intime koje istražuju i obelodanjuju, u ispitivanje vidova efikasnosti pesničkog jezika.

Milutin Petrović pripada najmlađim našim današnjim pesnicima, a njegova prva zbirka »Tako ona hoće« odraz je poslednjeg u nizu nastojanja koje sam spomenuo. Njegov pre-

Kibernetički trebnik za svakog

Dr Rajko Tomović:

»GENEZA KIBERNETIKE«,

»Vuk Karadžić«, Beograd 1968.

je, pevajući o tehničkom progresu, govorio da on »donne, en somme, une ame à la machine et la retire à l'homme«. Indirektno, i možda nenamerno, takvu pretnju nagoveštava i Tomović kada konstatuje da »računski automati ne obrađuju samo brojeve već i sve vrste simbola«. Jednu vrstu tih simbola čine, između ostalog, i muzičke note. U isti mah, piše »Geneze kibernetike« nagoveštava rešenje ovog neuralgičnog problema, zaključujući da »gledano u celini, mašina i automatizacija ne smanjuju zahteve za kreativnom intervencijom čoveka u privredi« (ni u pesničko-umetničkoj proizvodnji, — moglo bi se dodati u duhu navedenog zaključka).

Tomovićev spis, dakle, može da zadovolji aktuelnu kulturnu potrebu o kojoj je reč. Oduša, on se ukazuje kao jedno od hranljivih zrna u golemoj plevi današnje štampane reči. Na žalost, jato pisaca i čitalaca obično promašuje ovakva zrna, mada po literarnoj plesu čeprka ne prestano.

Tomovićev »zrno« sadrži neka naučno-popularna obaveštenja o kibernetici. Ova preko potrebna obaveštenja obuhvataju dva posebna, ali organski isprepletena niza informacija: prvo, podatke o samoj kibernetici; drugo, podatke o njenim odnosima sa drugim oblastima kulture i društva. U prvom nizu

nahode se, osim same definicije kibernetike, još i podaci o teoriji informacija, o automatskim mašinama, o algoritmu... Šta pružaju navedeni podaci? Ovde se na to pitanje može dati samo jedan priblažan odgovor: Pročitajte »Genezu kibernetike!« U dopunu datog odgovora, možda bi valjalo kazati da Tomovićevi podaci ne pružaju čitaocu, a što bi od njih moglo da se očekuje. Naime, za razliku od popularno-naučnih prikaza kibernetike na stranim jezicima, ova knjiga nas ne obaveštava o tako značajnim kibernetičkim mašinama, kao što su Ros-Ešbijev homeostat i Rosenblatov perceptron; uz to, ona uopšte ne beleži kibernetički pojам homeostaze, premda se ovaj pojma upotrebljava i u drugim disciplinama, na primer — u sociologiji gde ga je primenio T. Parsons.

Poredenje sa stranom naučno-popularnom literaturom otkriva slične praznine i u nizu podataka o medusobnom odnosu kibernetike i drugih, srodnih, relevantnih disciplina, od kojih se ovde zanemaruju semiotika, bionika i teorija igara (pomenuta jedino u citatu iz »Velike sovjetske enciklopedije«). Ako nas utisak ne varu, pisac je bio preterano uzdržljiv u osvrtu na izvanredan filozofski potencijal kibernetike, koji izgleda prisutan u bitnom, interdisciplinarnom karakteru ove nauke. A baš tim potencijalom se najneposrednije ko-

risterje humanitarne i duhovne discipline, pa i studija književnosti i umetnosti.

Označene praznine duguju se, po svoj prirodi, autorovoj sklonosti ka specijalizaciji, odnosno njegovoj namjeri da svoje izlaganje ograniči na najspecijalnije, najintimnije jezgare kibernetike. Izgleda, međutim, da se takva specijalizacija donekle kosi sa onom interdisciplinarnom, odista revolucionarnom integracijom saznanja koju inauguriše i ostvaruje baš kibernetika. Na poprštu duha, ova integracija nanosi porazan udar učenjačkoj skolastici, što znači — tradicionalnoj esnafskoj specijalizaciji (koju je nedavno moral da naruši i francuska vlada obećavajući proizvodjanie »universalne nastave« za dve godine). Najposlednji, ali i očigledniji u duhu Pola Valerija, a nagovestenoj i očiglednoj u figuri Leonarda da Vincija.

Posle svih nabrojanih zamerki, Tomovićeva knjiga ipak se vidi kao jedna od prvih lasta koja javlja da i u našoj literaturi dolazi neophodna popularizacija kibernetike. I zaista, koliko je predmet ove knjige naučan, toliko je njen stil — popularan. Njen autor je, uglavnom, uspeo da uskladi popularnost i naučnost; on je svoje izlaganje srećno proveo kroz tesnac između mandarininskog skolastičkog rečnika i feljtonističke praznorječivosti. Međutim, kao što većina naših spisatelja i umetnika ignorise kibernetiku, tako je i ovaj naučnik ovde dezinteresovan za umetnost; ova je odstupna ne samo u predmetu njegovog izlaganja već i u njegovu stilu.

Razume se, ni ta odsutnost ne može da potrebuje onu dragocenu novost koju Tomovićev spis prezentira prosečno obrazovanom čitaocu; tako, ona ni izdaleka ne obvezuje Tomovićeve ukazivanje na odlučujuću kvalitativnu razliku između klasične i moderne tehnologije. Taj značajni, pouzdani spis je naročito dobrodošao u sadašnjem trenutku kada se čini da raste razmak između naučnog saznanja i masovne svesti. On pomaže da se taj kritičan razmak premesti. Otuda, »Geneza kibernetike« mogla bi da bude neophodan trebnik za našeg današnjeg čoveka. Pa i za onoga koji se zanima literaturom i umetnošću. Za ovoga pogotovu.

Radojica Tautović

Patos ljudskog poraza

Blagoje Kojić:

»I ĐAVO ZAJAH«

GOSPODA BOGA«,

Književni klub RU »Đuro Salaj«,

Beograd 1968.

svoj poslednji san sneva u planinskim praviljama, u kršu kamena i čelika.

Ljudska sreća je jedna, ali su njeni putevi različiti. Tako je jedan junak Kojićevog romana poistovjećuje sa snom o maloj auto-mehaničarskoj radnji, drugi sa čežnjom o novcu koji će mu omogućiti lečenje, treći sa zaradom kojom će konačno da isplati dugove, četvrti sa slobodom u kojoj će se bez ostatka moći posvetiti svojoj najvećoj strasti — knjizbi. I dok oni vode tih rat između sebe i sa sobom, sa merom svojih ljudskih mogućnosti i bezmerjem svojih želja, njihov predradnik vodi isto tako rat sa sobom, sa njima, sa administracijom — za njih. I njega na kraju puta čeka neuspesh, jer okolnosti u čije ga središte dovodi pisac pokazuju da je Kojić kao središnju temu svog

romana potencirao patos ljudskog poraza, verujući da kroz njega najpotunije može da izrazi neke od onih ljudi za koje se ne može sa absolutnom pouzdanosti reći da li su junaci ili žrtve našeg vremena, jer njihove ideale grupno poriče živu stvarnost.

Kojićev roman je čitka knjiga u kojoj ima dosta primesa melodramatike. To je posledica jedne dosta uprošćene životne vizije, čije se bitne koordinate slijivaju u neku vrstu modernog, naivnog romantizma. Kult snage i lude hrabrosti glavne su odrednice tog tvrdoglavog romantičnog junaka koji je, i pored svih individualnih razlika (koje su razlike u ljudskom karakteru), prenaglašeno prezentiran u jednom sudbinskom tonu. Da bi svojoj osnovnoj ideji dao što zaokruženiji vid, Kojić životne

Vrline bez celovitosti

Milutin Petrović:

»TAKO ONA HOĆE«,

Matica srpska, Novi Sad 1968.

težni pesnički napor, čini mi se, koncentrisan je na fiksiranje celina koje u njegovoj slici sveta, u odblicima koji se vide kroz njegovu sopstvenu dioptriju, u datom trenutku imaju osobit značaj. Kako nije reč o jednom od elemenata njegovog pesničkog postupka, već o njegovoj osnovi, to nam omogućava da sagledamo ključne probleme njegovog pesničkog izraza i da donešemo zaključke od opštijeg značaja za njegovu pesništvo.

Tražeći takve, matične — nazovimo ih tako — verbalne celine, koje zajedno sa svojim kontekstom treba da deluju određenom sumom ideja, mi prevashodno tragamo za onim idejama koje će nam nešto određenije saopštiti o pesnikovom shvatanju smisla poezije u današnjem vremenu.

njem svetu, o njegovoj koncepciji pesničkog poziva. Kada se zna da je to problem, tretiran dosta često u okvirima posmatranja smisla čovekove egzistencije uopšte, kojem je malo koji savremeni pesnik izmaka, neće biti ni malo čudno što se njime bavimo i na primjeru Petrovićevog pevanja. S tim, razume se, što ovaj pesnik ta pitanja ne postavlja eksplicitno, kao većina takozvanih angažovanih pesnika, već u skladu sa svojim opštim pesničkim postupkom, posredno, upletenu u znatno šire, maštoti, u umetničkom smislu životnje tkrivo. Iako se tragovi te problematike javljaju dosta često, iako se pesma, reč i neki drugi njeni gotovo obligatni reviziti mogu naći u čitavom mnoštву pesama ove zbirke, prva

pesma koja, gotovo sa sigurnošću možemo da tvrdimo, govori o samoj pesmi, jeste »Govor«:

Tisina pesme
posle jeseni
posle kiša
silazim u klisuru
da užasem reku
ona zapljuje obale
prohodacu
ostaju kristali
na tabanima
udruženi
kao naušnice
okrenuvši se prema izvoru
ugledaći mah
mahanje ljudi

Izuzev prva tri stiha i četvrti strofe koju čine četiri stiha, a koji kvalifikuju jednu situaciju, odnosno formiraju jednu sliku, malo šta u ovoj pesmi deluje jedinstveno. Poverimo li se asocijacijama kako bismo utvrdili vezu između ovih verbalnih celinu u kojima gotovo ni dve reči ne dejstvuju svojim izvornim značenjem, kako bismo otkrili njihovo međusobno delovanje, smisao njihovog odnosa, oblik njihove komunikacije, dokle ćemo dospeti? Svakako ne do cilja koji je pesnik imao na umu, svakako ne do smisla koji je pesnik svojim, rekao bih dosta ambicioznim, pesmi namenio. Jedan drugi primer, u neposrednoj blizini ovoga, a poseduje gotovo sve što prve nedostaje, iako dejstvuje svim samo ne bukvalnim značenjem, je pesma »Zlatno bure«:

bure od zlata
prepuno sokova
jedni na druge nasrču

Nastavak na 4. stranu

Bogdan A. Popović

Nastavak sa 3. strane

reći mi se talože
na dnu taloga
osvetljen prozor
i jedna devojka
penušanjima reke
zelenim ogledalima
i prisutnim rukama
otvara zlatno bure

Celovitošću slike, realizovanim kontinuitetom koji čitaoca pravilno usmerava, dajući njegovoj mašt i intelektualnom naporu dobar podstrek, Petrović govor i o poeziji i o svojoj svesti u kojoj se dramatično sukobljavaju naponi i o ljubavi koja poeziji daje krila, daje joj život. Izražava, dakle, jedan svoj doživljaj problema pesničkog stvaralaštva.

Vrline i mane Petrovićevog postupka uočavaju se i na jednom vrlo značajnom terenu njegovog interesovanja: u pjesmama nastalim na izvorima tradicije, predanja, folklora. Ispoljavajući veoma snažnu sposobnost kondenzovanja iskustva tradicije, ovaj pesnik, istovremeno, gubi iz vida da pesma mora da govori nešto i onome koji nije upoznat sa detaljima riznica naša tradicije. Veoma sumnjam da, na primer, pesma »Sedmovrata Žiča« u tome može da uspe:

ulazimo u oblake
da jašemo
mirne konje
vrata otvaraju kraljevi
njine senke
crtaju lik sunca
ratove dobivasmo
porazima
i ljubavima
o maglovite doline
na sedmom nebu
plaštom
pokriveni konji

Ali, zato, verujem da pesma »Teškoto« može čitaocu da kaže možda čak i ono što nije bilo ni u najudaljenijim kutovima pesnikove svesti:

u dolinu
silaze ljudi
grla suvih
pesmu bi zapevali
nadom da se nadu
u bistroj vodi
dolaze do izvora
negde u istom času
kiša udara dlanove
namazanih lica katranom
donosioci sudbina
prisutni su kolu
na brdima titraji
dalekih reči

Veoma bi pogrešno bilo, ako bi čitalac zaključio da sam konfrontirajući neke elemente Petrovićevog stvaralačkog postupka suprotnstvo dobre pesme lošima. Sasvim je očevidno da u pjesmama kojima nedostaje jedinstvenost imam neupoređivo boljih celina, efektnijih verbalnih rešenja, upečatljivijih slika, a da one pesme koje tu jedinstvenost poseduju osim nije mogu da ponude često i površnost i određenu dozu prizemnog značenja. U pitanju je bila namera da se istakne najkarakterističnija oznaka pesnikovog postupka i metoda. Za nas je svakako jasno da iz svake Petrovićeve verbalne celine postoji čitav svet značenja, koja se, vrlo verovatno, uklapaju u jednu jedinstvenu celinu. Za čitaoca, na žalost, pored sveg napomena mašte, prilaz njihovom vezivnom tkivu ostaje nedokučiv. Verbalne celine, za njega ostaju samo — verbalne celine. Ma kako lepe i efektne bile. U komunikaciji sa čitaocem, uprkos tome što iza njih, u pesnikovoj svesti može da živi mnogo šta, njihova dejstvenost često zataji. U čitaocu one često, propuštajući da deluju suprotnim smerom, ne formiraju, ako već i ne ono što je bilo živo kod pesnika, ništa pesnički, artistički, intelektualno celovito.

Ovaj vid nesavremenosti, ni u kom slučaju, kod ovako darovitog pesnika, ne znači ništa definitivno. Određeni napor, uložen u povezivanje vrlina koje je u dvama tipovima svog pesničkog postupka ispoljio, efektnih verbalnih celina u jednom i celovitog kreativnog procesa u drugom, mogao bi da punom merom oprijava i poverenje i prilično visoku reputaciju koju je ovaj mladić i ne predstavivši se potpuno, počeo da uživa.

Bogdan A. Popović

IZLOG KNJIGA

Dragoljub M. Petrović

Pobuna Slovaka u Kragujevcu 1918. godine

Spomen park, Kragujevac 1968.

PETROVICEVA knjiga čini jednu sintezu svega do sada zapisanog i zabeleženog u vezi sa događajima koji su se odigrali drugog juna devetstoosamnaeste sa sedamdesetprvim pešadijskim puškom, u kome su bili mahom čehoslovački vojnici. Kao povratnici sa ruskog fronta, češki i slovački vojnici su bili pod snaznim uticajem Oktobarske revolucije. Sobom su doneli i antiratnu raspolaženju i boljiševičke ideje, ne krijući svoje negodovanje protiv jednog okrelog režimskog stanja koje je tada vladalo u habzburškoj monarhiji. Tako je došlo do pobune slovačkih rodoljuba koja je odmah sutradan krvavo ugušena i čiji su akteri na čelu sa vodom pobune, narednikom Viktorom Kobilikom, svih da jednog osuđeni na smrt i stremljani na Stanovljanskom polju kraj Kragujevca.

Knjiga donosi mnoge prikupele, do sada nepoznate široj javnosti, iškaze i svedočenja pojedinaca o toku događaja pobune Slovaka.

Još jedna činjenica treba da bude spomenuta, jer ona je poslužila kao katalizator događajima koji su se zbiljili. Između porobljenog i dušmanski eksplorisanog srpskog življa i čehoslovačkih vojnika sve vreme je dolazio do prisnilih brojnih kontakata, koji su vrlo zabrinjavali austrohrske oficire, što se može videti iz izveštaja upućenog višoj komandi da se zbog takvog stanja sedamdesetprvi puški hitno prekomanduje iz Kragujevca i uputi na italijanski front. Tako je tu pobunu stanovništvo privatilo sa neskrivenim simpatijama. Neuspeh ove pobune treba tražiti u nedovoljnoj organizovanosti i nedostatku rukovodećeg kada. Ali ne treba zaboraviti ni one koji istoriju čine tako stramom, a sudbinu tako gorkom. Za neuspeh su dosta »zaslužni« i infiltrirani izdajnici i politički agenti u redovima pobunjenika.

Dušan JAGLIKIN

Nikola P. Vidačić

Na obali Nerodimke

SUBNOR SRS, Beograd 1968.

POSTOJE HRONIKE velikih zahvata i velikih pretencija: one bi da obuhvate život naroda, epohu.

Postoje, s druge strane, hronike skromnih pretencija: one obuhvataju život jednog dela, ili grada, u vrlo kratkom vremenskom periodu.

Ako se ove prve potrebne u procesu našeg saznavanja, sveta, ove druge su mnogo ubedljivije, životinje prisnije, čitljivije. I njima se mnogo radije vraćamo.

I često se dogodi paradoks — hronike sa skromnijim pretencijama, hronike jednog dela ili grada, potpunije odražavaju čitav narod i istorijski ga bolje osvetljavaju nego hronike širokog zahvata, krunnih poteza. Moderna saznanja nisu uče da moramo ponirati u malo da bismo spoznali veliko. Na primeru ovog divnog književnog roda, na primeru hronike, to se samo potvrđuje.

Nikola P. Vidačić, pisac vrlo uspele hronike »Na obali Nerodimke« u pogovoru, između ostalog, kaže: »Želeo sam da otgrenem od zaborava mnoga značajna revolucionarna zbivanja koja su se odigrala u Uroševcu i njegovoj široj okolini. Drugih pretencija nisam imao, a nemam ih ni sada kada čitaocu predajem ovu skromnu knjigu, jer nisam ni hroničar, ni istoričar, ni »čovek od pere«, već samo vojnik Partije i Revolucije koji je dugo godina proveo u uroševačkom kraju.«

Knjiga »Na obalamu Nerodimke« podeljena je u tri dela. Prvi i najkraći deo govori o Nerodimlju u »davnim vremenima kroz legende i istorijske istine o Nemanjićima, »starom sjaju», srednjovekovnim događajima. Kao čitalac mogu iskreno da zažalim što taj deo nije duži.

Drugi deo knjige pod naslovom »Društvene i političke prilike između dva rata, sporovi oko zemlje i kolonizacija« mnogo je širi i obuhvatniji. Ljudi raznih nacionalnosti, opterećeni vekovnom zaostalošću, našli su se na istoj zemlji sa velikim ljudskim ciljem OPSTATI. Buržauzija svih naroda je ista — nju interesuje vlast i efekat sopstvene sile. Buržauzija insistira na nacionalnoj podjenosti jer u hausu se lakše vlada. Sirotinja je uvek ista — i srpska, i turska i šiptarska. Treba prehraniti nejaku decu, spremiti hrana za malu mršavu kracivu, sirotinja ne polaze mnogo na »zastave i medalje« — suviše je opesnuta borbo za goli život. Te odnose između velikosrpske buržauzije i šiptarske ili srpske sirotinje, između turskih begova i hercegovачkih težaka, između šiptarskih i srpskih glavešina, čitav taj složeni svet bede, nemaštine i nasilja, korupcije, propagande i »zle krvise«.

budućnosti češkog čoveka, udruženje pisaca i uloga pisaca u savremenom socijalističkom društvu, uloga literature, televizije, filma, pozorišta, gordijevi čvorovi socijalizma, socijalistički moral, Masarik i češke tradicije demokratije, tradicije uopšte, najaktuellerne stvari kad što su demokratizacija zemlje, savremena češka revolucija i njena budućnost i dr.

Iako sadrži tematski veoma raznovrsne članke ova knjiga predstavlja celinu. Iako nije hronika ona hronološki daje presek posleratne čehoslovačke, njene gorože probleme u doba staljinizma i posle kulta ličnosti i tako sve do najnovijih dana i događaja. »Politika za svakog« je hronika i istovremeno to nije; evocirajući prošlost ona obuhvata i budućnost. Knjige kao Prohaska su retke i nepotpune, zato su od ogromne važnosti za rekonstrukciju razvoja čehoslovačkog društva posle februara (1948. god. — prim. B. R.). Tek literatura poslednjih nekoliko godina počinje da baca drugačije svetlo na taj razvoj i na taj način omogućuje rekonstrukciju proteklih godina. Komentar kojim Prohaska proprije, svoje članke nije to u bukvalnom smislu, jer poseđuju jedan poseban kvalitet, kvalitet originalnog i autonomnog izraza, koji običan komentar ne poseduje. To je pogled koji crpe svoje spoznaje iz aktuelne problematike jednog određenog doba i isto vremeno postavlja pitanje o mogućnostima kroz koje će se spoznaje realizovati. Prohaska nije preveliki optimista, ali veruje u zrelost svoga naroda u ovom trenutku i u ovim odlučujućim časovima. Po njemu socijalizam ima svoje borbe i imae ih. Uvek će se boriti u imu nečeg boljeg i protiv nečeg goreg. Svoj poslednji članak on komentariše ovako: »Živećemo u ovoj zemlji slobodno, ali nečemo živeti. Ovo nije samo komentar nečeg ranije napisanog, već misao da demokratija i totalitarnost ne mogu zajedno. U praksi je moguće samo jedno ili drugo. Njegov san o socijalizmu je doстоjan socijalizma.«

Biserka RAJČIĆ

Nikola Vidačić je opisao vrlo detaljno i bar tako nam se ukazuje vrlo objektivno.

Prostor nam ne dozvoljava da se zadržavamo na pojedinostima, na ličnostima, na učesnicima i događajima — sve to valja ostaviti čitaocu knjige. Naš prikaz ima pretenzije samo da ukaže na njen postojanje.

U trećem delu knjige govorci se o danima drugog svetskog rata u ovom kraju. Ovaj deo se čita kao najuzbudljiviji roman. Postoje mnogi ljudi, mnoge scene, ljudi koji su postojali i scene koja su se dogodile. Postoje scene ušasa. Postoje scene takvog užasa, takve scene o kojima nije ni sanjao jedan Edgar Alan Poe koji je u dobroj delu svog stvaralaštva iskazivao svoju snovljenu stravu. Postoje scene paljenja srpskih sela. Dece, žena, starci. To nisu izmišljene scene.

Postoje i drugačije scene. Drugačiji ljudi. Postoje primjeri herojsta, drugarstva, odanosti, požrtvovanja. Postoje divni primjeri ispoznavanja u danima nevolje između srpskih i šiptarskih zemljoradnika. Postoji jedan svet užasa da bi pobedio svet ljubavi. Ništa ne treba kritici, ništa prečutkivati. Nikola Vidačić nije ništa prihvatio. Njegova knjiga je knjiga istine. To je knjiga o teškom putu Revolucije. O trnovitim stazama. O paključu ovakve knjige sve više se učvršćuje u saznanju da je goli život iznad svake literature. Da ličnosti i događaji »golog života« prevazilaze sve ono što može stvoriti mašta i njeni najgenijalniji stvaraoci. I zato su na mom stolu, sve češće, ove divne knjige bez »literarnih pretenzija«.

Branislav PETROVIĆ

Robert Kenedi

Neprijatelj je među nama

»Epoha«, Zagreb 1968;
preveo Antun Šoljan

KNJIGA Roberta Kenedija »Neprijatelj je među nama« predstavlja u stvari prerađen njegov izveštaj Senatu o stanju u američkom sindikalnom pokretu. Kada čovek čita Kenedijevu knjigu on ima utisak da čita kriminalni roman. Kenedi otkriva veze američkog podzemlja sa sindikalnim funkcionerima, korupciju u sindikalnim vrhovima, daje da se naslutiti povezanost najistaknutijih američkih sindikalnih funkcionera sa CIA i sa ostalim obaveštajnim službama. Američki sindikati umesto radničkih korporacija koje će se zalagati za interese radničke klase postali su moćni politički faktori koji umesto radničkih štite neke svoje, treće, interese.

Kenedijevu knjigu, pisana otvoreno i pošteno, bavi se uglavnom pravnim i političkim aspektima čitavog problema. Rezultati do kojih je Kenedi došao pružaju mogućnosti i za neku dublju i šira sociološka ispitivanja američkog društva i odnosa koji u njemu vladaju. Ona isto tako navode na razmišljanja o srednjičini poverila ljudima u koje, po prirodi stvari, ne mogla da ima poverenje.

Sa onom istom otvorenostu sa kojom je u svojim govorima i predavanjima kritikovao Džonsonovu politiku u Vijetnamu, zalagao se za rasnu ravnopravnost i reagovanje na sve ono što po njegovom dubokom uverenju nije bilo u skladu sa idealima demokratije kakvom ju je on shvatio. Robert Kenedi govorio je i o jednom od najvećih problema savremene Amerike. Ta otvorenost umognome je doprinela da Roberta Kenedija danas nema više među živima, ali je ta otvorenost dala ovom političaru jednu izuzetu moralnu lepotu koja zrači i sa stranica knjige »Neprijatelj je među nama«.

Predrag PROTIC

Vasilije Točanac

Teorija književnosti

Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd 1968.

U IZDANJU Zavoda za izdavanje udžbenika SRS pojavila se »Teorija književnosti« Vasilija Točanca. Iako je nazena ove knjige — za studente VPS i nastavnike maternjeg jezika svih vrsta škola prvog i drugog stupnja — nagnala autora da materiju svede u sistem i definicije, ipak, s druge strane, on je i polemički izlagao sadržinu, te je time ova knjiga mestimčno izšla iz okvira udžbenika.

Knjiga sadrži sledeća poglavija: Nauke o književnosti, Književnost, Književna slika. Stvaranje književnog dela, Metodi i pravci književnosti, Stilistika, Muzikalnost pjesničkog govora, Metrika, Versifikacija i prozodija, Književni oblici i vrste, Lirska poezija, Dramska književnost, Književno-naučna proza i Literatura.

Izlažući sadržinu i analizirajući savremenu književnu dela, autor nije mogao da se pomiri sa postojećim šemama i upotrebljuju pojedini termini, pa otud u poglavljiju Književni oblici i vrste i kaže: »Neki termini u ovoj oblasti postaju čak i apsurdni kad pokušavamo da jedno savremeno delo srvestamo u određene i utvrđene kategorije ili kad ga uvelaćimo u stare definicije.« Govoreći o tome da život današnje epohe traži odgovarajući izraz, on kaže:

Pajo KANIŽAJ

GLASNA ŠAPUTANJA (ILI JEDI BLIŽNJEGA SVOGA)

Onima što nose gumene palice
nikad ne bismo smjeli u ru-
ke dati dirigentske!

Najlakše je pogriješiti u izboru
kad postoji samo jedan kan-
didat!

Od svih rezača kod nas daleko
najbolje prolaze rezači vrpci.

Gustav KRKLEC

4 STIHA

U jesenjoj noći
na travu leći.
Ništa ne reći.
Sklopiti oči.

«Pred očima su nam dva savremena romana — Copićev »Prolom« i Lalićeva »Hajka« — oba zahvaljuju skoro isto vreme narodne revolucije, dokle imaju zajedničku sadžinu i podudarna idejna streljena pisanica, ali je Copićev »Prolom« u pogledu sklopa, načina pripovedanja, razvijanja fab

Kriza političkog sistema: partijci i nepartijci

POLITIKA NIJE ni nauka ni umetnost, već igra za vlast i igra sa vlašću. Ta igra nije zaba, već smrtno važna stvar i zato se u njoj smrt, fanatizam i kalkulacija češće javljaju nego humor i smeh. Pod njena pravila i zakonitosti podležu ne samo oni, koji žele da prave politiku i bore se za vlast, već i oni koji samo posmatraju ili stoje po strani i okreću glavu. Ravnodušnost prema politici još nikada nije jamčila da neće biti pogoden njenim posledicama. Nepolitičnost je sastavni deo politike. Politika je bezobzirna igra i ne važe u njoj sentimentalni prigovori onih koji su verovali i osećaju se prevereni, niti detinjasti izgovori onih koji su imali vlast i »nisu znali«, »nisu bili na vreme informisani«, ili su se jednostavno »prevarili s vremenom«: nedostatak informacija spada u određenu vrstu politike isto kao fraze i karizma.

Moderna politika istupa s apsolutnim zahtevima i želi sve da potčini. Nije nauka, ali odlučuje o nauci i njenim rezultatima. Nije poezija, ali u ljudima razbukta strasti i skrivene instinkte. Nije religija, ali ima svoje ideole i žreće. Politika je postala za moderno čovečanstvo sudbina i svaki čovek kroz političku pitanja, u izvesnoj meri, razjašnjava smisao svoje egzistencije.

Naša današnja kriza nije samo politička kriza, već je istovremeno kriza politike; stavlja upitnike ne samo određenom političkom sistemu, već istovremeno, i pre svega, smislu politike. Današnji politički sistem je sve mistifikovao i zamračio je ne samo svoju suštinu, već i suštinu politike uopšte. Prvi korak u savladavanju krize jeste odstranjanje mistifikacije.

Prema poznatoj karakteristici, politička kriza nastupa onda kada oni koji vladaju ne mogu dalje da vladaju, a podređeni više ne žele biti podređeni. U političkoj krizi paostrava se konflikt između »ne mogu« jednih i »ne želim« drugih. Priroda i rešenje krize zavise od toga kakav sadržaj daju obe strane toj nevolnosti i toj nemoćnosti. Zato što svaka vladajuća grupa želi da se održi na vlasti i dobrovoljno se nikada ne odriče vlasti, objašnjava krizu po svome i trudi se da je tako odstrani da zameni stare, diskreditovane i nedelotvorne metode gospodarenja

POLITICKA KRIZA NASTUPA KAD PODREĐENI NE ŽELE VISE DA BUDU PODREĐENI

Istaknuti češki filozof Karel Kosik, čija je knjiga »Dijalektika konkretnosti« izšla nedavno kod nas, objavio je pre kratkog vremena ovaj tekst u praskim novinama »Literarni listi«. »Književne novine« će ga, zbog izuzetne aktualnosti, objaviti u dva nastavka. Kosik je na XIV, vanrednom kongresu KP ČSSR izabran u Centralni komitet.

Ma koliko da su udaljeni svojom klasnom pripadnošću, pogledom na svet i političkim programom, Masarik, Roza Luksemburg, Lenjin, Gramši pripadaju istom tipu političara amislioca. Nijedan od njih nije pragmatik i čisti praktičar koji »pravi politiku, brani svoju političku poziciju, zbori o političkoj situaciji i gleda na čitavu stvarnost samo ocima svoje politike. Svi — iako raznim i suprotnim putevima — žele da dokuče o s n o v e svoje delatnosti i zato se pitaju šta je politika uopšte, šta je smisao vlasti i nasilja itd. Ne koriste rezultate naučnog ispitivanja drugih u sprovođenju svoje politike, već se sami posvećuju nauci i istraživanju, da bi mogli da stvaraju promišljenu politiku. Svaki od njih je лично jedinstvo praktičnog političara i političkog mislioca, pa zato otelovljuju ne samo jedinstvo, već i razliku obej stvari. Zato niko od njih ne meša naučno istraživanje sa političkom taktkom i svaku od njih zna ne samo za povezanost društvenih nauka i filozofije sa politikom, već takođe i za njihovu samostalnost i posebnost.

Da li je taj tip političara-mislioca izuzetak ili pravilo, pripada li samo određenoj istorijskoj epohi ili svim epohama, ili, pre svega i posebno: da li je svejedno ili važno za politiku, i dobija li politika drugačiji sadržaj i smisao prema tome da li je stvaraju političari-mislioci ili političari-pragmatici? Ne pripadaju li svi — Masarik isto kao Roza Luksemburg ili Gramši — pre »devetnaestom veku« (o kome se danas svako izražava s prezirom kao o veku preporoditelja), dok moderno doba zahteva i stvara drugi tip političara? Mora li političar biti misličar ili je dovoljno, i u okviru neviđenog razvoja informacija i znanja, komplikovanost odnosa i razvijene podele rada, čak potrebno, da političar bude samo praktičar i za svoje potrebe koristi samo rezultate naučnih institucija, eksperata, savetnika?

Možemo konstatovati da se sa Masarikom, Gramšijem i Lenjinom završava određena epoha političkih ljestvica, političara-mislioca i počinje epoha političkih pragmatičara. Praktična politika i političko mišljenje se kreću jedno poređ drugog i, ukoliko se sareću, njihov susret dobija karakter sudara i konfliktika, kao što je to očito iz istorije socijalističkog pokreta (jedan klasičan primer za sve: sudbina Đ. Lukacá). Svemoćna pragmatička politika zamenjuje misljenje ideologijom, tj. sistematisiranom lažnom sveštu, a nemoćno kritičko mišljenje životari s istinom u političke stvarnosti.

Političar je onaj ko stvara odluku i svaka odluka je čim kojim se ostvario izbor između nekoliko mogućnosti, činjenica i tendencija. Svojim činom političar istovremeno daje interpretaciju situacije, tj. daje svemu određeno smisao. Političkim činom sve dobija određeno osvetljenje, zato jer se njime sproveo praktično razlikovanje između suštinskog i sporednog, između onog što se ne može odgoditi i onog što se može primeti, između hitnog i onog što se može zanemariti. Za razliku od naučnika, koji takođe istražuje problem dok ne dođe do rešenja, za razliku od umetnika, koji takođe sedi nad delom dok ga ne počne smatrati završenim i savršenim, političar se stalno nadmese sa vremenom i priroda svakog njegovog čina zavisi od toga da li je ostvaren u pravom trenutku (pravovremeno) ili prerano, ili sa zakašnjenjem. Vreme političkog odlučivanja je drugačije nego vreme naučničkog istraživanja i umetničkog stvaranja. Političar je prepuni opasnosti da postane rob vremena i da njegovo odlučivanje bude samo naknadna reakcija na tok događaja, a njegova delatnost se menjaju u političko nadničarenje, u politiku od danas do sutra. Političar pada u rastros vremena, ako samo sprovodi, realizuje, primenjuje, zaključuje i razrađuje, jer beskršnji niz privremenih mera, pre ili kasnije, zasenjuje čitav smisao delatnosti. Kako, dakle, političar može »savladati« vreme? Time što će preteći doba i postati vizionar? Time što će pokušati da predviđa i gata i postati prorok? Utopista, vizionar i prorok ipak nisu političari. Političar može opstati u tri s vremenom samo tako što neće izmizati niti se istraživati, već se okreuti osnovnom, a u svojoj politici polaziće od sigurne i obrazložene osnove. U tu osnovu spada takođe osvetljanje smisla i mogućnosti politike.

U tipu političkog pragmatičara, koji je zamenio političara-mislioca, s jedne strane se otelovljuje i razrađuje kriza moderne ličnosti, a s druge strane se produbljuje i zamračuje kriza politike. Politički pragmatičar razume i sprovodi politiku kao tehničku manipulaciju, tj. kao primitivno ili inteligentno raspolažanje i pomeranje čovekom-masom, a i sam se zatvara svojom aktivnošću, svojim mišljenjem, svojim osećanjem i izražavanjem u tako stvoren sistem s v o p s t e manipulaciju koja se tiče ljudi i prirode, živih i mrtvih, reči i dela, stvari i osećanja. Politički pragmatičar nije sposoban da prekorači vidokrug sistema koji je svojom aktivnošću stvara i čija je žrtva i sam. Može zato rešiti samo ona pitanja, koja ulaze u njegov vidokrug, ili koja su tako prilagođljiva da ih može razumeti. Zato politički rečnik, sačuvan izraza kao aparat, prenosne poluge, stranputica, deformacije itd., nije samo gomila reči koje postoje van stvarnosti i p o r e d stvarnosti, nego tačan izraz onoga kako stvarnost p o s t o j i za političara, kako je vidi i doživljava, i na koji način se kao javni faktor u nju uklapa. Ako se najstarije i najpotresnije varvarstvo, koje je ikada u istoriji češkog naroda njegov vlastiti vladajući sloj dopustio, označi rečju »deformacija«, onda neizbežno proističe ne samo određeno shvatanje i vrednovanje, već i ishodište. »Deformacija« isparava iz sveta isto tako tehnički i utilitarno kako je došla na svet.

Politički pragmatičar teži da sve prenese na svoj nivo, u oblast tehnike, korisnosti i neposrednog efekta. Zato misli o stvarnosti u shemama manipulacije, utilitarnosti i gospodarenju. Politički pragmatičar teži da sve prenese na svoj nivo, u oblast tehnike, korisnosti i neposrednog efekta. Zato misli o stvarnosti u shemama manipulacije, utilitarnosti i gospodarenju.

Nastavak na 9. strani

NAŠA DANAŠNJA RODZA

novim, prikladnjim. Za povlašćene je, u trenutima krize, odlučujuće da prozra mistifikaciju vladajuće grupe i da znaju da daju praktičan izraz svojoj odlučnosti da ne žele da budu pokoreni ni starim ni novim metodama — zato što ne žele da budu pokoreni uopšte.

Uzrok naše političke krize leži u tome što građani više ne žele da žive kao bespravne ili nepunopravne partijske i nepartijske mase, a nosioci vlasti više ne mogu u primenjivati svoju vodeću ulogu u slučaju policijsko-birokratskoj diktaturi, tj. kao isključivo monopol vladavine i odlučivanja koji se oslanja na samovolju i nasilje. Radikalno rešenje krize je moguće samo onda ako sistem policijsko-birokratske diktature bude zamjenjen sistemom socijalističke demokratije. Razlika između ova dva sistema je načelna. Osnova jednog sistema jeste politička bespravnost ili nepunopravnost partijskih i nepartijskih mase, osnova drugog sistema je politička punopravnost i ravнопravnost socijalističkih i drugačasnih.

Mase i politička manipulacija međusobno su povezane. Ko kaže mase — svejedno partiske ili nepartijske — pretpostavlja određen sistem, u kome se velikom broju ljudi (»mase«) osporava vlastita politička volja, da bi mogla biti nametana spoljašnja volja, u kojoj je može samo onda ako sistem policijsko-birokratske diktature bude zamjenjen sistemom socijalističke demokratije. Razlika između ova dva sistema je načelna. Osnova jednog sistema jeste politička bespravnost ili nepunopravnost partijskih i nepartijskih mase, osnova drugog sistema je politička punopravnost i ravнопravnost socijalističkih i drugačasnih.

Sistem se drži na odnosu partijaca i nepartijaca formira i deformiše na odgovarajući način i sadržaj i smisao političkog vodstva. Zato što su i partijci i nepartijski politički bespravni ili nepunopravni manipulisana masa, lišena političke subjektivnosti i, prema tome, i slobode i odgovornosti, dolazi do poistovećivanja političkog vodstva sa monopolom vlasti. Biti vodeća sila toga sistema znači imati monopol vlasti i obratno: ko monopolistički vlada, već samim tim igra vodeću ulogu. Ta stvarnost ima svoju logiku, čije posledice nosioci vlasti ne žele da uvide: ko ima svu vlast, ima takođe i svu odgovornost; ko može odlučivati o svemu u svemu, snosi odgovornost za sve, za svakog.

Sistem je zasnovan na odnosu partijaca i nepartijaca formira i deformiše na odgovarajući način i sadržaj i smisao političkog vodstva. Zato što su i partijci i nepartijski politički bespravni ili nepunopravni manipulisana masa, lišena političke subjektivnosti i, prema tome, i slobode i odgovornosti, dolazi do poistovećivanja političkog vodstva sa monopolom vlasti. Biti vodeća sila toga sistema znači imati monopol vlasti i obratno: ko monopolistički vlada, već samim tim igra vodeću ulogu. Ta stvarnost ima svoju logiku, čije posledice nosioci vlasti ne žele da uvide: ko ima svu vlast, ima takođe i svu odgovornost; ko može odlučivati o svemu u svemu, snosi odgovornost za sve, za svakog.

Vreme je već da se pristupi realnom ispitivanju koje bi se pozabavilo problematikom vodstva u politici, smislim i funkcijama s t a v a n e i n a v o d n e vodeće uloge u društvenom životu. Svaka vodeća uloga pretpostavlja one koji stoje na čelu i one koji je sledi. Kada se zasnovi na njihov odnos na uzajamnom priznanju i poštovanju, a kada je zasnovan na jednostranoj zavisnosti, pa, prema tome, i na iznudenoj podređenosti? Kakve intelektualne, moralne i karakterne osobine moraju imati pojedinci i grupe da bi uopšte mogli igrati vodeću ulogu u društву?

U sistemu prenosnih poluga vodeća uloga je istovetna sa vladajućim položajem i ne može se sprovoditi drugačije nego kao komandovanje, pogled i ograničavanje, kao pritisak i politički monopol. Poistovećivanjem vodeće uloge sa vladajućim položajem nastaje jedna od najmađnijih mistifikacija u istoriji socijalizma. Političari govore o vodećoj ulozi partije, ali pod tim podrazumevaju vladajući položaj vladajuće grupe. Ta dvojnost i dvojakost samo potvrđuju činjenicu da se u sistemu transmisija partija raspada na vladajuću manjinu, koja sebi prisvaja isključivo pravo da govori u ime partije i radništva, i na partijske mase, koje objektivno igraju ulogu prenosne poluge.

U mistificirajućem poistovećivanju vladajućeg položaja sa vodećom ulogom gubi se uznenirajuće pitanje: šta je upravo avangardnost i kako se realizuje? Da li u vodeću ulogu spadaju zrelost političkog mišljenja, sposobnost formulisanja istinitih ideja, moralna veličina i hrabrost, ukus i otmenost? Da li u vodeći sloj treba da istupa kao nosilac takvog nivoa mišljenja, takvog sadržaja raspravljanja, takvog kodeksa moralu, takvog načina ličnog ponašanja, da može postati uzor slobodnom društvu i svakom odgovornom pojedincu? Ille se društveni uzor takođe realizuje u negativnom vidu i društvo je stavljen pred pitanje šta mu može i želi reći privilegovana grupa, koja svoje unutrašnje sporove vlasti rešava ubistvima ili intrigom, čiji su mnogi predstavnici opterećeni gubitkom razuma i stida i ističu se pre prosečnošću nego razumom i plemenitom.

Sistem se stvara ljudi, niti njihove osobine i sposobnosti. Samo iskoričava i koristi one sposobnosti, strasti i interese koji su neophodni u njegovom funkcionisanju. Ako u određenom političkom sistemu izbija »prirodan izbor« tako da na vodeća mesta dolaze ljudi prosečne inteligencije, iskrivljene kičme, labilnog karaktera, ljudi poslušni i vernici, opterećeni predrasudama i puni zlovilje, jasno je da ne prostože da čovek od prirode ima samo te kvalitete; problem je u tome da uvedeni sistem zahće i za vodeća ljudi u svakom toku i funkcionisanje upravo takve osobine i upravo takve sposobnosti. Svaka druga osobina sa gledišta njegovih potreba je suvišna ili štetna.

Sistem je zasnovan na odnosu partijaca i nepartijaca formira i deformiše na odgovarajući način i sadržaj i smisao političkog vodstva. Zato što su i partijci i nepartijski politički bespravni ili nepunopravni manipulisana masa, lišena političke subjektivnosti i, prema tome, i slobode i odgovornosti, dolazi do poistovećivanja političkog vodstva sa monopolom vlasti. Biti vodeća sila toga sistema znači imati monopol vlasti i obratno: ko monopolistički vlada, već samim tim igra vodeću ulogu. Ta stvarnost ima svoju logiku, čije posledice nosioci vlasti ne žele da uvide: ko ima svu vlast, ima takođe i svu odgovornost; ko može odlučivati o svemu u svemu, snosi odgovornost za sve, za svakog.

Zato analiza žargona i slenga, deviza i rečnika svakog političara i svake političke grupe ima upravo ključni značaj. Političar izgovori i banalnu rečenicu: »Oslanjamo se na mase« i nije svestan da je, u tih nekoliko reči, i z d a o svoju koncepciju čoveka i sveta i da je tada rekao d a l e k o v iše, nego što je znao i htio. Političar izjavlja: »Pri vrednovanju naših istorijskih uspeha ne možemo prevideti i očigledne deformacije«, a izmiče mu da njegova kriticika rečenica ima apologetski smisao, jer zataglijuje osnovu onoga što se stvarno dogodilo. U prikrivačkoj terminologiji se ipak i s t o v r e m e n o ispoljava mehanizam i pomeranje čovekom-masom, a i sam se zatvara svojom aktivnošću, svojim mišljenjem, svojim osećanjem i izražavanjem u tako stvoren sistem s v o p s t e manipulaciju koja se tiče ljudi i prirode, živih i mrtvih, reči i dela, stvari i osećanja. Politički pragmatičar nije sposoban da prekorači vidokrug sistema koji je svojom aktivnošću stvara i čija je žrtva i sam. Može zato rešiti samo ona pitanja, koja ulaze u njegov vidokrug, ili koja su tako prilagođljiva da ih može razumeti. Zato politički rečnik, sačuvan izraza kao aparat, prenosne poluge, stranputica, deformacije itd., nije samo gomila reči koje postoje van stvarnosti i p o r e d stvarnosti, nego tačan izraz onoga kako stvarnost p o s t o j i za političara, kako je vidi i doživljava, i na koji način se kao javni faktor u nju uklapa. Ako se najstarije i najpotresnije varvarstvo, koje je ikada u istoriji češkog naroda njegov vlastiti vladajući sloj dopustio, označi rečju »deformacija«, onda neizbežno proističe ne samo određeno shvatanje i vrednovanje, već i ishodište. »Deformacija« isparava iz sveta isto tako tehnički i utilitarno kako je došla na svet.

Ako političar ne zna što se stvarno odigralo u prošlosti i šta se stvarno događa u sadašnjosti, kaku budućnost mogu pripremiti nje, i kaku delu i proklamacije? Šta mora znati i kaku treba da bude političar, da bi bio na visini vremena i mogao rešiti njegove političke probleme? Izgleda da, pre svega, mora biti svestan duboke i nepremostive krize, u koju je kao političar ovog veka bačen.

IZLOŽBA MLADIH SLIKARA I VAJARA U GALERIJI DOMA OMLADINE

U ODNOŠU NA UMETNOST, ova jesen počinje s mlađošću. Tako su nam bar obećali u Galeriji Doma omladine, pa su tako i postupili. Pređ nema su od nedelje sedamnaest slikara i vajara između dvadeset i trideset godina, čiji izbor dozvoljava pretpostavku da se oni, bar od organizatora ove izložbe, smatraju ne samo istaknutim predstavniciima mlađosti među našim umetnicima, već i istaknutim umetnicima među mladima. Za neke od njih nije to ni potrebnو tvrditi; za Radomira Reljića, na primer, ili za Dragoša Kalajića, Dušana Otaševića i Slavoljuba Radojičića. Upravo zbog toga, a i zbog samog naziva izložbe, ovaj nastup mlađih treba da ima mnogo šira prenućstva nego što su to godine; ako ništa drugo a ono da nam pokaže kakvo je trenutno stanje u našoj avangardi. Naravno, ne mislimo time da postotimo pojama avangarde s pojmom mlađosti; međutim, činjenica je da većina učesnika ovе izložbe zaista pripada grupi umetnika koji traže, ili pokušavaju da nađu, odgovore na vitalne probleme moderne umetnosti. Uprkos svemu tome, pa čak i uprkos veoma zanimljivom aspektu izloženih dela, sama izložba ne ide dalje od jedne lepe smotre jednog darovitog broja naših mlađih umetnika. Sa tog, jedino prihvativog gledišta, mlađi slikari i vajari deluju na ovom svom jesenjem nastupu sveže i dopadljivo; už to, i pored oštirih razlika u shvatanjima, kao jedna skladna celina. Možda zato što su svi eksponati, ili većina među njima, na zaista visokom nivou, a možda i zbog toga što su jedan od učesnika nije pokazao neku bitnu promenu u svojim dosadašnjim pogledima na probleme forme ili boje. Imamo, na primer, jednog zanimljivog Reljića sa kompozicijom pod imenom »Slika na budvansku temu», koja je, osim teme, u okvirima uobičajenog Reljićevog postupka. Isto bi se to moglo reći i za dve velike kompozicije Dragoša Kalajića, s primedbom da je ovoga puta mnogo više insistira na elementima pop-art-a, a mnogo manje na svojoj ranijoj sklonosti prema nadrealizmu ili metafizici. Za užvrat, može se već na prvi pogled ustanoviti da je ovaj daroviti slikar veoma napredovan u odnosu na crtež i modelovanje. Njegova »Evropa, Evropski« deluje u isto vreme i patetično i monumentalno. Međutim, naša pažnja ovoga puta biće mnogo više posvećena dvojici mlađih umetnika čija je zvezda na usponu; to su Todor Stevanović i Radislav Trkulja. Obojica raspolaze izvanrednom moći zapažanja; obojica su odlični znalci materije; obojica poseduju bujnu vizuelnu maštu. Njihovo je slikarstvo ispunjeno lepim osćenjem za formu i boju i ushićenjem prema sporednim stvarima, ali su obojica u stanju da načine kompozicije čija monumentalnost nije samo u razmjerama. Trkulja na »Mađa žita« spada, po našem mišljenju, među najznačajniju dela mlađe generacije i zavrđela je da se na njiju, drugom nekom prilikom, duže zadržimo.

Očigledno je da su predstavnici apstraktne shvatnje u manjini. Međutim, ovaj minus (ako je to uopšte minus) nadoknajuju svojim prisustvom dva darovita i originalna slikara, Ismar Mujezinović i Milenko Bosanac. Ovaj drugi se u izvesnoj meri koristi ikonstvarima pop-artista, možda čak i Rausenbergom, ali je po širini koncepcije, po sigurnosti egzekucije i po iskrjenosti nadahnuća zasluzio da se posebno istakne. To, naravno, ne znači da se ostali izlagači, Ljubomir Perčinlić, Miša Čolović, Zoran Jokić ili Ratko Jovović Janjić moraju naći na periferiji naše pažnje. To se najmanje može odnositi na Janjića, koji nam je svojim jašnim, čisto izvedenim i tonski vanredno rešenim kompozicijama »Leto I« i »Kupačice«, ukazao na jedan lep talent u razvoju.

Skulptori su ovoga puta bili manje raznopravni; pod uslovom, naravno, da izuzmemo Slavoljuba Radojičića. On je još uvek u toku razvoja jednog vrlo smelog tretiranja forme, koja nije ni apstraktna, ni simbolična, ni objektivna, mada ima u isto vreme od svega toga u priličnoj meri. Završili bismo, ovoga puta, sa najmlađim izlagačem, sa Nadeždom Kojadinović, čija svojevrsna skulptura predstavlja jedno zaista prijatno iznenadenje.

Miodrag Kolaric

FILM Čarolije kiča

NOVO POGLAVLJE U OPERISANJU SA STARIM FILMSKIM MATERIJALIMA

IZ SVAKOG KADRA novog filma D. Makavejeva, pred nama se, u nekoj vrsti duplog pretapanja, prostiru mnoga, često i suprotna značenja, kao sastavni delovi iste celine u kojoj su svi elementi u službi jasno naznačenog plana. Iza svih slojeva njegovog filma pruža se jedna čudna međuzona u kojoj svaki gledalač, već prema tome koji ga tajni impuls pokreće, može da projicira svoje asocijacije: tako u mreži ogledala ovoga »filma o filmu« prepoznamo čitav niz tematskih međuodnosa koji se naizmenično ukrštaju i realizuju u nekoliko karakterističnih okviru njegove neobične strukture.

U nameri da stvari jednu vrstu međuigrane između starih i novih snimljenih materijala, Makavejev je iskoristio film koji je Dragoljub Aleksić snimio još 1942, pronašao njegove protagoniste, i naterao ih da pričaju o neobičnim okolnostima pod kojima je on nastao. Tako je naš prvi zvučni film »Nevinost bez zaštite« akrobate Dragoljuba Aleksića doživio svoju čudnu metamorfozu: to šaranje i bojenje po jednom stariom, naivnom filmu kaš po školskoj svesci i taj pokusaj da se doslovnost jedne kič-tvorevine preobradi u kinestetičku novost na planu forme, u službi je radozaljne i nedisciplinovane misli jednog sineasta koji ne prestaže da nas iznenadije originalnošću svojih zanimli i nepresušnog invenčionima maštama. Makavejev, jednom rečju, kao da ovim filmom slikovito i metaforički pokazuje kako i jedan dirljivo kičarski film u njegovoj artističkoj

radionici može postati »kliš« ili »prirodan negativ« za jedan novi film koji će imati drugi smisao i novo, otvoreno metaforičko značenje.

Prema tome, Makavejev je »Nevinost bez zaštite«, u svom novom značenju, pre svega razara mit o okupiranom Beogradu i pokazuje nam da je i u vremenu okupacije bilo ljudi koji su smogli snage da snimaju filmove, a u svom drugom sloju postaje film koji kroz lik Dragoljuba Aleksića kao načelnog simbola govori o postojanosti nekadašnjeg oslobodilačkog bunta i otpora. U krajnjoj analizi, iz spleteta svih značenja ovoga filma, nameću se dva zaključka: prvi, da je ovakav način korišćenja starog filma odlično pogodovao Makavejevu i omogućio mu da sproveđe jedan svojevrstan antidiognastički obračun sa mitovima u bliskom obliku; i drugi, da je on, pošavši od jedne kič-tvorevine kao okvira koji mu je trenutno najviše odgovarao, uspeo da prevaziđe njena ograničenja i da stvari izuzetno originalan film. Osim toga, »Nevinost bez zaštite«, svojom slojevitosti i složenošću značenja, kao da otvara novo poglavlje u operisanju sa starim filmskim materijalima: tako svaki, i najmanji detalj dirljivo-romantičnog filma Dragoljuba Aleksića dobija svoj novi raspored i prenosi se u jedan drugi kvalitet, a ceo Aleksićev film postaje stripovani predtekst na kome se — i pomoću koga se — koncipira jedan osobeni kolaz o našem prvoj supermenu, kao simbolu neuništivosti nacionalnog osćenja bunta i otpora. Iz filma stalno izbjiga jedna vrsta ne-

konvencionalne smelosti kojom autor, doslednom primenom »montaža atrakcija«, sve dobrodi u vezu sa svacim: spaja novostimljene Aleksieve produkcije sa stariim filmskim dokumentima o njegovim podvizima u Beogradu, koristi materijale nemačkih propagandnih filmova i Nediceve žurnale, nateruje glumce iz starog filma da izvode kupletske numere iz njihove mladosti, i tako stvara predstavu o dva vremena i dve različite atmosfere.

Delovi filma koje je Makavejev danas snimio i interpolirao u stari film, zajedno sa dokumentarističkim, arhivskim filmskim materijalima iz onog vremena, neke su vrsta komentara koji izlaze podsmehu ponašanje protagonista u filmskoj i životnoj igri, ali i neke vremenske kontraste takođe. Tako pominjatno filmsko hroniku iz vremena okupacije u kojoj nalaze mesta kadrovi porušenih Terazija i zgrada »Albanije« u dinu, građani sа trakača oko rukava i ljudi na poslu oko raskrivanja ruševina. Zatim gledamo žurnal iz vremena okupacije sa velikim narodnim mitingom i govorom predsednika vlade Milana Nedića i sahranom pukovnika Miloša Masalovića, a u drugom žurnalskom insertu slušamo nemačku blisku muziku na Terazijama i prisustvujemo činu primanja ribljeg ulja koje su mladi pripadnici Vermanha dobijali radi održavanja vitalnosti...

U jednom od svojih značenja, Makavejev u svom filmu dodiruje temu ljudskog značenja kič i melodrame, i u trijajnalno uprošćenoj šemi staroga filma koja reprezentuje svoja tri-četiri uvek ista i nepromenljiva svojstva (snagu, prkos, neustrašivost, pravdu) pronađući osobeni izraz osćenja autora i protagonistu staroga filma, i jednu vrstu ekspresije koja u sebi nosi dublji ljudski smisao i humani kvalitet. Zato Makavejev u formi »cinéma trouvé« (pronađeni film) — analogno fenomenu »objet trouvé« (pronađeni predmet) u likovnim umetnostima — sjedinjuje idealni svet melodrami staroga kič-filma sa filmskim materijalima iz okupacije i dovodi pred nas glumce i autore staroga filma kao žive svedok vremena u kojem je on nastao, i uspeva da ostvari jedan originalan kolaž u kome se naizmenično prepliću podrugljivost sa humanoscu, ljubav sa ironijom, i poza sa potrebom za ispoštenjem — jednom rečju, kolaž koji je čitavo vružno kolotoč poeteke šale, uzletu maštama, nadrealističkog ekscesa, komične malograđanske idiličnosti i apoteoze slobodarstvu nacije.

U svet kinematografske melodrame Dragoljuba Aleksića, Makavejev ulazi sa ljubavlju i simpatijama, skoro općenjen naivnošću i celovitim svetom koji taj film donosi i prepoznaće u njemu osobeni oblik kreacije karakteristične za mentalitet zanjatljisko-radničkog polusvetata onoga vremena čiji su se »kulturni« interesi kretali isključivo u uskom prostoru šunda i sentimentalnih româna, haripolovskih ezbicija, starih gradskih pesama, i naravno — filma sa sentimentalnom tematikom. Trudeći se da u jednom dirljivo-kičarskom proizvodu stare kinematografske manufakture naglasi njegovu naivnu prostodušnost i vđerinu optimizma, Makavejev blagom notom ironije i humora osvetljava taj dinamični i šarenoliki svet na jedan način koji je jedinstven utolikovo više što je u isti mah i përsiflaža i apologija.

Bogdan Kalafatović

Vitjeslav NEZVAL

NOĆI

Noć je zlatnu košnicu prevrnula na baštę sutoňa i na crne kule katedrala i ateljea na snažne brane divovskim topovinom iznad čela što dižu se na tremu mesecom skamenela zvez prozora bruhanje heraldička prašina palata na rešetkama kapela trepti ko u mrtvачnici sunča zlato iz stotinu zastakljenih terasa čulo se bruhanje píjana a povorka belih kaluđerica tónula u cvet liana

Zvuk sanjivog zvona čuo se odnekud tamо svu tu lepotu nišam video već sluttó samo kó mesečar pod kojim se pruža módri ókean kad zaljulja se nad streljam gde seva gromobran где svaki čas izbije ruža kao blistava granata nad gondolama Venecije nad hrmelinom granáda dok kiša gustih ulja šara pločnike golé uz pljusak rezeda slaminog cveća s kó pada zvezda potén bez horala harje bez zvonjavé zvona te oči punе odsjaja ko srca halcedóna A ja sam skito na svóju rukut kud mi se htelo i pustio da me zaspisa pesak zvezda vrela noć je tukla topovski surovo ko zvono u pogrebni dan

gde svaki čas izbije ruža kao blistava granata nad gondolama Venecije nad hrmelinom granáda dok kiša gustih ulja šara pločnike golé uz pljusak rezeda slaminog cveća s kó pada zvezda potén bez horala harje bez zvonjavé zvona te oči punе odsjaja ko srca halcedóna A ja sam skito na svóju rukut kud mi se htelo i pustio da me zaspisa pesak zvezda vrela noć je tukla topovski surovo ko zvono u pogrebni dan

noć sprovod kovčega bez bubnjeva noć záludni kárván

Prevele J. Ribnikar i D. Makšimović

ti lutnjo smrti što treperiš u zvezdanim orkestru sudaje su mi te kravé kólevke dale kó sestruru Moj san skače kravovima ko histerična žena i pogrebno zvono još svira svoj motiv iz Betóvevna it nesvest pada mi bđenje ko žena u ljubavnom žaru ah spava i dalje juri u zlatnom ularu ka prerijanja karminskim u zemlji Lotofágia u grádini kórala u predoblju mađa

Noć je zlatnu košnicu prevrnula na baštę sutoňa i na crne kule katedrala i ateljea a zvezde su se trestle trópski kó pésma u pogrebni dan

noć spróvod kovčega bez bubnjeva noć záludni kárván

Prevele J. Ribnikar i D. Makšimović

Vojteh MIHALIK

Reći će

Reći će stvarno: Beše sestra ruže pogubila sve je prstenje u mrtvoj reci gore tučane, al' ne dôčka svoga tragača.

Sadă tu mōra čutati, samo tužiti i plati daždi, večno znjavi, njoj na grob dobitju i žute zvezde râsuće po njoj pregrăst mrtvih suža.

Kad čas dođe smešnih povratakă, zatalašće njoj zemlja kósu zvonce se bacă u mrtve reke, da se nikô ne bi năgođao nad nju rekavši: tu nám prôleće miriše i ruže seje ptica carica.

Vlastimir KOVALČIK

Autoportret
s mesecom

Stojim tako,
sa rukama zašivenimi u džepovima.

I sada,
kao u detinjstvu, ispod opuštenih streha gledam među jabukama mrak

Mesec

— kao prst za zvijždanje,
— sagledani grb žene u tamni.

— i prašnjava lobanja, mesec.

Vazduh je podigao prst,
neko ironično pokazuje na mene.

Osmehujem se kratkom kósom.

Prevele B. Rajec

HELENA VERNIHOVA: CRIEZ

KNJIZEVNE NOVINE

1950. godina

glas tvój razbijen odjel'om što se gubi
poljem dôle

Ah to si ti vartljiva i triput mračna noć
blesk
ko zapali rubinski fitilj nad posteljom neveste

ko učini da pas urla na raskršća suoju travi

ko izazva tu pantičnu pometnju pušu strave

ko složi snop po snop ko usni teško tragično

ko uli u mesec krv te prska tako magično

ko prosu crni fenjer ko plavu lampu uze

ko skriven za zavesom peva mizerere kroz sru

ko ugasi svetlost u baštama i gradove što

blešte ko zapali rubinski fitilj nad posteljom neveste

ko učini da pas urla na raskršća suoju travi

ko izazva tu pantičnu pometnju pušu strave

ko složi snop po snop ko usni teško tragično

ko uli u mesec krv te prska tako magično

ko prosu crni fenjer ko plavu lampu uze

ko skriven za zavesom peva mizerere kroz sru

ko ugasi svetlost u baštama i gradove što

blešte ko zapali rubinski fit

ČEKANJE ILI NEŠTO DRUGO

KO JE PROTIV Living teatra taj je protiv svega modernog u teatru! Mogu li konzervativci da se slože sa Grotovskim i prihvate njegova shvatanja o pozorištu? Kakav stav zauzeći prema Ottomaru Krejci i Davoru Esgigu? Može li glumac da bude do kraja slobodan na sceni? Zasto od elementarnog doživljaja svestra i traganja za istom stavarom konvencionalno pozoriste? U ovom znaku vodene su mnoge naše polemike pre svega desetak meseci. A onda smo zaboravili na prvi BITEF i predali se našim svakodnevnim pozorišnim strastima.

Uveravali smo tada sami sebe da je nastupio trenutak velikih promena. Danas smo mnogo ravnodušniji i nemamo snage potrebne da utvrđimo kako bitefoci nisu uticali bitnije na našu misao o savremenom teatru a kameni na borbenost, smelost, maštvitost i raspljavljivanje strasti bez cega je teško i zamisliti jedan istinski pozorišni preokret. Možda smo bili nerealni u svojim očekivanjima. Zar na kraju BITEF nije festival kao mnogi drugi? Je li uopšte umesno da atrakcija stvaranih borbenih parola? Ne postoji li nesklad između naših očekivanja, želja, potreba i onog što panorama raznih izražajnih scenskih mogućnosti može da pruži? Zar u pojavi novih tendencija valja videti samo podsticaj a ne i potvrdu sopstvenih nastojanja da se dođe do originalnijih formi? Imamo li uopšte tačnu predstavu o tome ko su nam gošti, šta oni znače u svetu umetnosti i dokle seže njihova stvaralačka moć? Nije li konačno došlo vreme da se razjasnimo i utvrđimo šta podrazumevamo pod terminom — nove tendencije. Kako razlikujemo istinske umetnike od egzibicionista, pomođara i lažnih avantgardista?

Nekada su pravi zagovornici novih stilskih stremljenja nastojali pre svega da izgrade integritet svoje ljestvosti: teoretska postavka, pa predstava i obratno; bez ambicija da se u svemu promeni položaj i funkcija teatra kao umetničkog i životnog fenomena. Mladi entuzijasti, koji najviše privlače našu pažnju, trenutno nemaju toliko ličnog autoriteta kašto su nekad imali Rajnhart, Stanislavski, Majerhold, Arto ili Breht — ali su zato verovatno radikalniji u svojim zahtevima: usvajanje novih koncepcija izraza podrazumeva apsolutno odričanje od konvencija. Prema njihovom iskrénom uverenju — pozorište, akо zaista teži svom izvornom delovanju, mora odbaciti sve etikepe pa čak i samu reč avantgarda. Ono prosto treba da bude teatar! Šta se pod tim podrazumeva — svaki umetnik ili grupa mora sama da reši tako da ne postoji pravila koja bi mogla biti prihvatljiva bar za većinu ili put kojim bi trebalo zajedno da se kreću. Pozorište se, prema tome, više ne oslanja samo na genijalnost izuzetnih ljestvosti, već na mogućnosti samog medijuma i slobodu delovanja.

To je upravo razlog što i među poznavaocima pozorišnih prilika u svetu postoje dileme oko samih osnova na kojima bi trebalo da počivaju nove tendencije: da li su one vezane samo za nove i kamerne ansamble i grupe?

Da li se budućnost scene predskazuje samonjenjem oblikom i formalnim određenjima ili je (sto je naročito došlo do izražaja na prvom beogradskom festivalu — BITEF-u) potrebljano tražiti i neke druge, možda još pouzdanije indikatore? Naklonost ka novim pozorišnim tendencijama ne podrazumeva automatsko odricanje od iskustva i izvorne tradicije, a isto tako ne pretpostavlja ni apstraktno okretanje ka budućnosti. One ne teže nikakvom ekskluzivnom teatru, pogotovo ne totalnom, kako se najčešće misli — već savremenom i borbenom a uz to neposrednom i istinitom. Premalo možda za konvencionalne iluzije o avantgarde i njenim rušilačkim instinktima, a zar se više i može očekivati? Otuda su napori mnogih autora usredsredeni na izgradnju željenog jedinstva predstave. Prema njihovom sopstvenom priznanju put je veoma naporan i svako mora da ga prede sam i to kako, zna i um. Susreti se ostvaruju tek na kraju a gotovo nikada na početku! Zato je valjda i moguće da u svakom kraju sveta, svakoj zemlji i svakom gradu — pozorište bude drugačije i da se nove tendencije iscrpljuju uvek u osobenim i originalnim formama. Otuda je prednost data kreaciji vrednosti, kao procesu u kom se stiče stvaralačka individualnost. Iskustvo uverava da je malo onih koji istražuju u tom sazrevanju, pa i nije čudo što se većina ansambla zadovoljava i onim najminimalnijim što im dozvoljava čisto fizičku egzistenciju. Umetnost kakvo težimo nije samo profesija, a još manje zanat, pa prema tome — ni sam teatar ne sme biti nikakva objektivna tvorevina i organizacija već izraz našeg duhovnog subjektiviteta.

Nema razloga, međutim, da se pred bitefocima stidimo prošlosti, klasičnih vrednosti, životnog ambijenta, istine i neostvarenih nađa. Ne bune se reditelji i glumci samo protiv određenih navika u gestu, osvetljenju, děkoru ili psihologiji; spoljna redukcija je samo sredstvo a nikako cilj — kroz koji se ulazi u predele čiste iluzije i apstrakcije. Motivi preobraženja su mnogo kompleksniji, čak i kada se izražavaju samo kroz jednu jedinu ljestvost. Veliko je pitanje, uostalom, da li se oni u svom preljinjanju ikada i javljaju u čistim oblicima. Ako je reč o procesu neprekidnog zrenja i obnavljanja, da li u ovom času treba uopšte insistirati na izjašnjavanju nosilaca novih tendencija o tome kakav teatar želi? U tom domenu — instinkti, slučajnost, improvizacija pa čak i gola intuicija sve više ustupaju mesto posebnom stvaralačkom senzibilitetu i htenijima koja su strukturalno družačica od onih kojima su se do sada rukovali i sami avantgaristi. Jer — cilj stvaranja nije samo da se izmeni pozornica, da se rastretimo izjednoljivo, zadovoljimo određeno estetsko interesovanje ili izvedemo samopotpoviranje na jednoj novoj i drugaćoj osnovi. U ovom kontekstu predstava, ma koliko nam se činila svešta, nova i brilljantna kao rezultat, može biti tek jedno hrabreće, a nikako i apsolutno zadovoljenje. Da je drugačije — kako bismo u sebi mogli da nademo podsticaja za no-

ve stvaralačke avanture? Zato je Ježi Grotovski sasvim iskren i treba mu verovati kada kaže — čuvajmo se i od same pomisli da stvaramo nekakvo novo pozorište! Njihove želje su okrenute ka trajanju i budućnosti koja se оформljuje na protivrečnostima savremenosti.

Ono što je bitno u ovoj situaciji jeste da se najistaknutiji reditelji-protagonisti novih tendencija na isti način odnose prema tradiciji kao i prema avantgardi. Naime, svi su oni za eksperimentalno istraživanje — ali ako vode željenim ciljevima. Iz toga proizlazi da se potbuna ne izvodi samo radi forme, da preobrazbenja čiji smo svedoci ne smiju da ostanu pristupačna samo izabrani, već da se ona upravo koncentrišu na gledalište kako bi ta drugačija shvatana postala potreba svakog čoveka koji se obraća sceni. Tako nešto se moglo i očekivati s obzirom na to da do pojave novih tendencija nije došlo u strogo izolovanim situacijama. Jer, niz društvenih pojava i fenomena uslovio je potrebu jednog novog humaniteta u ljudskim odnosima. Ljudi žele da žive mnogo slobodnije, istinitije, i konstruktivnije nego što im omogućuju određene socijalne sredine i ideološke predrasude; oni hoće da čoveka izdignu iznad svih tih uslovnosti i zato je sasvim prirodno što takve uticaje nalazimo prisutne u stavovima i delovanju pojedinih scenskih umetnika.

Prema tome nove tendencije sa svojim vrednostima nisu obeležje samo jednog prolaznog trenutka, niti nastoanje da se po svaku cenu osvoje dominantne pozicije u svakoj pozorišnoj instituciji. Njima je strana i sama pomisao na oficijelnost, univerzalnost i programsku usklađenost. Time bi se one pobištovile sa onim protiv čega se okreću i ubrzalo postale novi vid teatarskog konformizma. Umetno dogmatizma, traži se vernost kraciji! A to vec podrazumeva permanentnu kritičnost i subjektivni stav prema svemu pa i prema tek osvojenim vrednostima kako bi se predstavama korigovalo pozorišno iskustvo i bogatilo još značajnijim ostvarenjima. Pokret i individualnost koja se tako ohrabruje usmereni su ka idealima modernog teatra. To daje za pravo izvesnih rediteljima kad tvrde da je ta imaginarna budućnost neprekidno prisutna na samoj sceni. Otuda je i nemoguće tvrditi u kakvim će se formama možda već sutra pojavit te pozorišne tendencije za koje u ovom času tvrdimo da su nove.

Zbog svega toga — susret sa novim bitefocima navodi na razmišljanje, izaziva potrebu stava, ali ne i rezervisanosti. Jer, uspeh ove manifestacije biće i u tome ako uspemo da razlikujemo ono efemerno što nam se nameće kao izuzetno od onog pravog koje nikad nije okruženo pompom i reklamom. BITEF nije samo test pozorišnog trenutka nego i iskušenje, a i ispit za gledalište! Možda se neće ponoviti situacija od prošle godine kada smo se suviše olakšo oduševljivali i prebrzo zaboravljali ne samo predstave već i svoja raspoloženja i utiske.

Petar Volk

Specijalno za »Književne novine«

UTICAJ FILOZOVIJE na demokratizaciju Čehoslovačkog društva

RAĐA ŘAZUMEVANJA uticaja koji su čehoslovački filozofi imali na demokratizaciju političkog života u svojoj zemlji, neophodno je spomenuti neke suštinske stvari, koje su determinisale društvenu situaciju i razvoj filozofije u Čehoslovačkoj za poslednjih deset godina. Situacija tih godina karakterisana je kao rastuća kriza izazvana birokratskim nedemokratskim metodama upravljanja društvom.

Predstavnici predjanuarskog režima hteli su da imaju filozofiju kao sredstvo za osiguranje svojih pozicija, apologete svojih intervencija putem sile, zahtevali od nje »naučno« dokazivanje subjektivističke političke prakse. Filozofija, koja je postepeno sazrevala kroz samorefleksiju, čvrsto se branila i bez ustupaka štitila svoje pravo istupanja i funkcionisanja kao relativno nezavisnog, specifičnog dela društvenog života. Ne samo da je sistematski i istrajno odbijala da bude služavka politike, već se odjavila da sa stanovišta spoznanja, postignutog stvaralačkog filozofskom analizom, kritikuje politiku i čitav staljinistički model socijalizma.

Bila je to neravноправna borba. Situacija u filozofiji nekoliko puta je bila predmet diskusijske državnih organa, koji su posle svake izdaje dokument kojim osuđuju delatnost instituta, fakulteta i katedri ili istupanje pojedinih filozofa. U tim dokumentima jednom se govorilo o hegelovskoj, drugi put pozitivističkoj teoriji filozofije, čak i o nekima iščekivanoj negativnosti filozofa. Jedne filozofije su slali »na praksu« da bi stekli političko iskustvo, drugima su zabranjivali da predaju, nekima nisu dozvoljavali da objavljuju, a bilo je čak predlog da se rasformiraju instituti (na primer Filozofski institut ČSAV).

Kritička aktivnost filozofa kao filozofska negacija birokratsko-ekonomističkog modela socijalizma predstavlja ipak najpozitivniji doprinos filozofa u procesu preporoda. Samim tim, što je najsvestranije i najdublje suzbila »deformaciju« socijalizma i što je predložila filozofske teoretske i metodološke bazu za ostalu naučnu kritiku društva, koje je posebno bilo na visokom nivou u oblasti političke ekonomije, prava, literature i umetnosti. Pri tom je neophodno spomenuti uticaj Kosikove knjige »Dijalektika konkretnog«.

Dr. Elena FILOVA

BIROKRATSKA NEGACIJA DEMOKRATSKOG SUCIJALIZMA

Članak za nošenje u džepu

GLEDAJUĆI ove nedelje televiziju, uhvatiti sam sebe kako neprestano pevušim šansonu mogu prijatelja Arsena Dedića, čije reči otprilike glase:

»Ja pjevam tek da mi prođe vrijeme
I da zaradim nešto, moj stari...«

Odlučivali su uvijek drugi
Iz važnijih zvanja,
A mi smo čini mi se bili.
Tek bilješka tog stanja...«

I zato ja gledam televiziju tek da mi prođe vreme i da zaradim nešto, a inače se osećam krajnje bedno, ako vas to baš zanima, nešto sasvim slično noju koji zarije glavu u pesak kada je opašić — to čini mi sa špricom, što je mnogo efikasnije; toliko efikasno da ste na kraju sasvim spremni da stanete pred bilo koji tenk — naravno, srednje veličine.

Zbog toga neću da pišem o tutnjači gusenica koje ovih dana uspavljaju bebe, već o dragoj Žiljet Greko (kakvo bekstvo!), čiju sam emisiju nedavno gledao, pribjećujući se onih dana i onog vremena u kome nam se činilo da ćemo menjati svet, da su svi ljudi dobri, a svi prijatelji — prijatelji i da tome nema kraj. Baš smo bili idioci! Mislim na sebe i na neke svoje prijatelje iz kafane »Manjež« od pre deset godina. Prošle godine su prestali da nam u trgovinama govore »batol«, a još uvek nisu počeli da nas oslovljavaju sa »čikos«. Neki glup period. Vrlo glup! U to vreme, pre deset godina, Žiljet Greko licila nam je na vršnjakinju. Neko veće, ugledan umestno njeđamu koja bi mi mogla biti tetka. Odjurim do ogledala i prenerazim se — sam sebi; licu sam na sopstvenog starog brata!

»Bože, kako vreme leti!« reče jedna moja poznanica, u trenutku kada je preko trapezije leteo budilnik, kojim ju je gadao njen zakoniti suprug.

To je prosto neverovatno — uopšte ne mogu da se koncentrišem na ozbiljan esej; ne prestano mi padaju vicevi na pamet. Neka sasvim nedelja, šta li?

Sada se setih Deni Keja, koga u jednoj televizijskoj emisiji izvodi četa na strešnjanje. Stavljaju ga pred zid, vežu mu oči i podižu puške prema njegovim grudima: »Koji je danas dan?« — pita on oficira koji samo što nije komandovan »Pali!!!«

»Pomedeljak« — odgovara oficir.

»Kakva li će tek biti subota kada nedelja ovako počinje? — kaže Deni Kej zabrinuto.

Uostalom, šta nam preostaje nego da pričamo viceve!

Ali da Žiljet Greko o kojoj pokušavam da pišem, tako sam joj zavideo na tome što nema šta da izgubi — čitav jedan svet stajao je iza nje, porušen u pepelu; pepelo uspomena, ostareli obogačavaci, sada već oženjeni i sa decom, ploče koje više nisu u modi, kafane koje su obnovljene, grad u kojima ih sasvim smanje poznanika, sve manje reči koje upotrebljava samo društvo posvećeno u tajno prijateljstvo, igre koje više nikao ne igra — jedan život na vremeplov, a još nismo dovoljno stari da bi se o tomu mogli pričati uinficirati.

Išla je Žiljet u onoj emisiji tragom svojih prijateljstava i kafana u kojima je zalažila i bilo je u svemu tome toliko nostalgijske da je nemoguće govoriti o rakursima, trećem, režiji ili dramskom postupku. Čovek treba da bude svinja, pa da se bavi tim sitnicama pred olatorom nostalgijske.

Inače nešto u tim ostarelim devičićama što čini da čak i kao baki izgledaju čarobno i ljupko, nešto što nas tera da im se udvarimo. U stvari, u pitanju je njihova preosetljivost, koja ih sprečava da postanu alapace ispod kacige kod frizer. To je u stvari ono! Sada znam! Nepravljeno vas gledaju kao da kažu: Molim? I Zašto? I Čemu?

Ima takođe nešto tužno u kafanama koje promišle svoju ljestvost. U početku, to su prijatna mesta, naša na iznošenje papuče ili nečije krilo — u početku, postoji limene peć i kelner koji je sa vama na ti, zbog toga tamo dolaze fini mladi ljudi da sede i pijučkaju na kredu. Zatim fini mladi ljudi postanu poznačena i u kafanu zbog njih počne da svrača otmeni svet posle premere. Onda fine, mlade ljudi strpaju za sto koji se nalazi u uglu, promene stolice i uvedu neonsku osvetljenje, a onu furunu sklonje. Nabave i nove kelnerke i fini mladi ljudi jedne večeri za svojim stolovima zateknute postavljene tanjire, a šef sale im kaže: »Ovdje je večera obavezna!« Tako oni pronađu neku drugu kafantu, a ona prva propadne jer izgubi dušu.

To bi otprilike bio kraci prikaz emisije posvećene Žiljet Greko, ako ste shvatili šta sam htio da kažem.

I to sve čeka nas, ako nam se već i nije dogodilo. U stvari, gledajući poslednjih nedelju dana televiziju i sve one uzbudljive stvari o kojima sam pisao na početku, shvatilo sam da na ovome svetu nemamo mnogo šanse da dočekamo unuke i odjedanput mi je bilo užasno žao »Manjež«, Kinoteke, NIN-a, zoologiskog vrtu u nedelju pre podne, Žiljet Greko, rođendana, prvo snega, vina u zamagljenoj čaši, Ade Ciganlije u jesen, džempera bele boje uz vrat, cigareta »zeta«, Nove godine, čekanje sa cvećem pred porodištem, ulaska na prstima posle četiri ujutru, grija sa čajem, doručak kod »Šponze«, sedeljki po ateljeima, gramofonskih ploča i nekih drugih stvari.

U stvari, baš je glupo biti mrtav!

Momo Kapor

Istorija, poezija, život

Laco NOVOMJESKI

SMRT NA STANICI

Bio jednom jedan čudan mlađi bledolik
čudne je imao oči, čudne je imao snove.

Zmija mu se javila između klizavih šina
i umro je od ujeda daljina.

Miroslav VALEK

ODA BOGU ZVERI

Zveri,
zaklinjem se u vaše jezike,
u vaša zubala,
u vaša osetljiva usta:

svemir je prazan!

Šta da radimo?
Koga da ubijemo?
Gde kosti da sakrijemo?

Kod sebe,
zveri,
kod sebe da sakrijemo
i sve ostalo
— teže od zveri,
od čoveka lakše.

Kao posle egzekucije
leže na gomilama
krvavi mantili drveća.

Sume su otišle,
nake do kože.
Već zauvek samoća,
već na vječi vječek
ljubičasto tetoviranje kiše.
Milost, zveri,

podsećam vas
besmrtnost Gundelja!
Uzvišena žabo,
ne ostavljaj nas,
moli se puž,
zauzmi se za nas,
čuvatu crvenog srebra.

Gde je bog?
Tranzistorski bog,
elektronski bog?
Neka istupi bog,
oprštaju mu se krivice našel!

Jazavci, supovi, lisice,
priznate:
mora postojati neki bog,
gluvonem,
slep,
odgovorni bog!

Duhovske muve,
boga vašeg
nevidičivog,
skinutičemo s božjih nebesa
za osam mušičnih nogu!

Saslušaj nas, milostivi gmizavče,
mahni andeoskim krilima,
odgovorite, ciklaniina vaši:
Vi ste bog?

Hapsimo vas,
za večnu slavu zveri.

Vladimir RAJSEL

UZ KARTU ŽIVOTA I SMRTI

Tvoja dragocena kolena tvoja veoma
uzbudljiva kolena

Tvoja kolena dogorevajuće daljine
Tvoja kolena zagrobno labuda sa vratom
proleća

Tvoja kolena rubina
I ptičje perspektive
Napuštena što signališu za milosrđe mistrala
Izgubljene kao poslednje zbogom
Koje plove kao potopljena krstarica
Kao brod milosti

Dve vase sudarene u jednom trenu
Sanjivi kristali što skrivaju oganj
Zašto se iskrš
Zašto gutaš fantomatične oblasti
Nagnuta među svetlucave hemisfere
Među svoja bedra vukodlaka
Među kolena pustoši

U svojoj mreži noći
Ne nalazim ništa
Samo tebe
Samo tvoje telo ukrašeno ljubavlju
Razbijeno na najmanje delove
Tužno tužnije od kapi alabastera što krvari

Lavirint očiju lavirint lepoga dima
Na tvome krilu poj lastavica
Na tvome krilu letnjikovac izgrađen od
nestvarnosti
Na tvome krilu daleko lako srce
Što više ne vidi nikog

A ipak
Kada te ne bi bilo

Moja samoća kocke za građenje od igala za
pletjenje i živoga srebra
Moja samoća ograničena kaskadama dodira
Bila bi samo magični foaje bez sunca
Bila bi samo manastir
Sa strehom od najnevinijih suza

Priljubljenjem se uz tebe
S uzbudnjem jelena

Spavam s tobom
S nadgrobnim spomenikom na koji je urezana
reč anđeo
Sa čuđom ribom nepoznatih očiju
Spavam s tobom
I dottičem tvoj splin

Prevela B. Rajčić

Uticaj filozofije

Nastavak sa 7. strane

društvo krivicom novotnjevsko-staljinističkog upravljanja dospelo. Tada se pokazalo da su čehoslovačka politička ekonomija, filozofija, pravo itd. već daleko otišli ne samo u destruktivu pseudokonkretnosti — ako bismo to izrazili Kosikovom terminologijom — već i u pozitivnom shvataju dijalektike konkretnog. Šta više, ta kritika je još u prejmuarskom periodu dokazala u priličnoj meri integraciju i stvorila neke organizacione forme rada, u okviru kojih je mogla dalje da razvija pozitivne napore. Rezultate koji zaslужuju pažnju postigao je posebno interdisciplinarni tim Z. Mlinarža, koji je rešio pitanje političke strukture socijalističkog društva i tim R. Rihte, koji se bavio pitanjima naučno-tehničke revolucije i njenim odnosom prema socijalističkom društву.

Naš demokratski proces ima za sobom ne-puni osam meseci. Pretpostavljamo ipak, da u istoriji KPČ a i u istoriji međunarodnog revolucionarnog pokreta teško bi se našla etapa

u kojoj bi za sedam meseci bilo pripremljeno toliko značajnih dokumenata i na takvom teoretskom nivou kao što je to bilo kod nas u poslejanuarskom periodu sve do okupacije. Očigledno, jezgro procesa nije u pripremi dokumentata. Dokumenti nepotpuno izražavaju puls života, koji je oživeo posle odstranjivanja nekih umrtiljujućih uticaja starog društva.

Filozofi su se potpuno uključili u taj tok. Takođe su svi učestvovali u pripremi partiskih i vladinih dokumenata, koji izražavaju osnovu društvene krize i osnovu tog obraća, kojim smo počeli principijelno-strukturalnu rekonstrukciju čitavog sistema koja smera izgradnji demokratskog socijalizma.

Treba podvući da na tim dokumentima nisu radili odvojeno filozofi, ekonomisti, pravnici itd., već da su svi radili zajedno. Ipak se može reći da su na formulisanju humanističkih osnova i ciljeva demokratskog socijalizma prilikom skiciranja njegove umutnute strukture, za razliku od strukture birokratsko-ekstatičkog socijalizma, filozofi imali odlučujući uticaj. U okviru pripreme projekta novih stavova partije, filozofi su posvetili posebnu pažnju samorefleksiji partije, njenom mestu i funkciji u demokratskom socijalizmu. Na rezultate te samorefleksije oslanjanju se rezultati koji se

tiču vodeće uloge partije u društvu, a takođe projekat novog mesta partije.

Nemoguće je zaobići još jednu grupu problema u čijem su rešavanju učestvovali filozofi, a to su problemi koji zavise od odnosa naroda i nacionalnosti u socijalizmu, od rešenja nacionalnog pitanja, konkretno od federalnog uređenja državnopravnog položaja Čeha i Slovaka. Gorko je misliti o tome da je nekoliko dana nakon što je vlada razmotriла projekt — predložen od strane komisije stručnjaka, projekt razrađen izuzetno precizno i svesno, koji je ispravio sve one slabosti koje su u toku pedesetogodišnjeg zajedničkog života Čeha i Slovaka bile izvor nesporazuma — naša zemlja bila okupirana.

Učeće filozofa u pripremi akcionog programa i položaja partije u pripremi federalnog uređenja i ne prvih koraka izgradnje demokratskog socijalizma ima neosporno svoj značaj. Ali filozofi su želeli da urade više. Okupacija im je to prerano zabranila. Želimo da verujemo da će posle likvidacije okupacionog stanja i režima filozofi dokazati da će potpuno iskoristiti taj široki prostor koji im je svojim poverenjem poklonilo novo revolucionarno vođstvo partije — i angažovaće se sa ne manjom voljom i intenzivnošću nego što su se dosad angažovali u stvaranju demokratskog socijalizma.

Dr Elena Filova

Sa slovačkog prevela Biserka RAJČIĆ

Karel ČAPEK

Mati

MATI, skida sa zida dva poslednja pištolja i zaključava ih u foku. Ključ uzima: — Tako. Ja neću da Toni ima pred očima samo oružje. Gleda okolo. Ja to neću. Ide k prozoru i zatvara kapke. A neće gledati ni napolje. Osveti sobu prekidacem koji je kraj vrata. Nema tu više ništa? Ide prema radio-aparatu. I ti, i ti ćeš takođe prestati govoriti. Toni ne mora znati šta se događa. Nije ja — ni ja to ne treba da znam. Ja više neću ništa da slušam. Meni nije više stalo ni do čega. Koleba se. No vidiš, moraš da cutiš! A htio bi, je li, govoriti? Opet bi htio da smućuje Tonija? Ne, ne, ti nam se tu više neće derati. Javljam Šta hoces — ali ovde ne. Ovde ne. Ovde sam ja. Više ništa neće nagovaratati moga Tonija... No, Šta kažeš na to? Okrene dugme aparata. Dakle Šta, ti...?

GLAS IZ APARATA, ženski strastan, neodlučiv: — To je zločin. Učinjen je zločin prema svakom pravu, pograđeni su svi ugovori, naneseno je najgrublje nasilje. Čujte, čujte, čujte: bez opovrave, bez povoda, bez reči upozorenja, tuđa ar-mija prešla je granice naše zemlje. Bez ijedne reči opomene, bez uzroka, bez naveštenja rata, tuđi topovi i avioni stali su bombardovati naše gradove. Neprijatelj je iskoristio trenutak kad je naš narod sebe smrtno oslabio nesrećnim građanskim ratom, te je napačno našu zemlju. Ko mu je dao pravo na to? Kakav ima razlog za intervenciju? Nema razloga, nema prava. Obraćamo se putem radnja čitavom svetu: čujte, izvršen je zločin, izvršen je neizrecivo strašan zločin! We call the world: hear, hear, it is an outrage, it is an awful crime! Nous appellen tous l'humanité: voyez, quel crime! Wir rufen die ganze Welt: es wurde ein schreckliches Verbrechen begangen! Naš narod, naš nesrećni i izmučeni narod, ubijem je kao zver!

MATI, zavrće dugme aparta: — Šta se dereš na mene? Ja neću da te slušam! Zločin! Zločin! A zar nije bio zločin kad su ubili moga Petra? A zar to nije bio zločin kad je morao pasti moj Kornel? Moj Kornel! Moj Petar! Meni da govorиш o zločinima?! Ja, ja ih poznajem, ja — mati; na meni je izvršeno najviše zločina! Ja znam, ti nisi poznavala moje dečake; a da si ih videla koliko ih je ovde bilo... Samo viči celom svetu; i ja sam vikala — a misliš li da mi je ko odgovorio? Okreće dugme.

GLAS IZ APARATA: — ... Mi sam, mi sami sebi moramo pomoći. Branićemo se do poslednjeg daha. Postavimo branu telesa i srdca naših. Naši pukovi, koji su jurnuli na neprijatelja, bore se s očajničkom hrabrostu; ali se neće moći odbrati, ako ne dobiju pomoći. Zovemo sve ljudе: morate ih smenjivati. Slušajte, zovemo vas, sinove ove zemlje: javljajte se, javljajte se na oružje! Zovemo vas, žene ove zemlje: zavrene u poslu svoje muževe i sinove, koje ćeće poslati pod zastave...

MATI, zavrće dugme: — Ne, ne. Sve ti je to uzalud. Ja ti nikoga ne mogu poslati, ja više nemam nikoga. Toni je može. Toni je još dete. Nema takve zapovesti da bi deca moralia ići u rat. To je besmislica. I Šta ti imaš da šalješ neće muževe i sinove u rat? Oni nisu tvoji... ne govoriti tako! Imala li ti kakvoga sina? Kad bi mi to rekla! Odvrće dugme.

GLAS IZ APARATA: — Ne zove vas to ljudski glas, nego vas zove otadžbina. Ja, otadžbina, zovem sve muške glave. Ja, mati otadžbina, molim svoje sinove: branite me, branite me, dečko...

MATI, zavrće dugme aparata: — Ne, ti nisi mati! Ja sam mati, ja, ja, razumeš li? Kakvo ti imaš pravo na moju decu? Kad bi ti bila mati, ne bi ih mogla slati u rat! Sakrila bi ih kao ja, zatvorila bi ih kao ja, i vikala bi: ne dam, ne dam! — Ja više nemam koga da dam, znaš li ti to? Nikoga tu nema. Samo sam tu ja, sama, stara, luda žena. Ja sam već dala sve sinove. Nemam ih više, nemam...

U vratinu stoji TONI.

TONI: — Mamice...

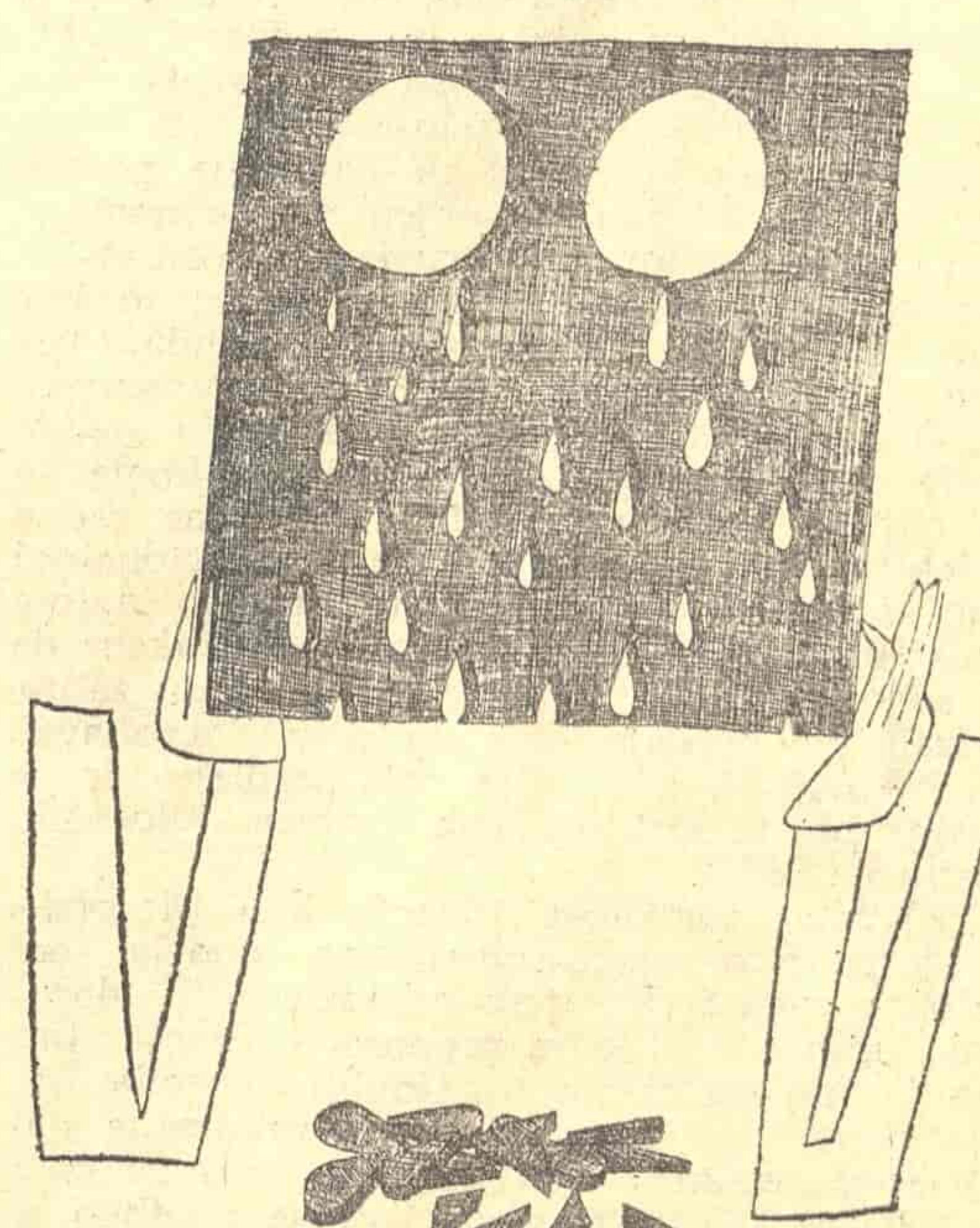
MATI se okreće: — Šta hoces ovde? Krikne od užasa. Toni i ti? ... Baci se prema njemu i pipa ga. Ne, hvala bogu, ti si to, ti si to! Živ si, je li? Kako si me prestrašio! — Šta tražis ovde, Toni? Znaš da neću da... da ovde slušaš... tu ženu. Ne bih to htela, Toni!

TONI: — Mama, kad ona ima takav... divan i strašan glas! Znaš li da je ja tako živo mogu da zamislim: visoka je i bleđa... a ima tako velike oči...

MATI: Ne misli na nju...

TONI: Kad me zove!

Odlomak iz III čina;
preveo Krešimir Georgijević

JIRZI JIRASEK: CRTEZ

KNJIŽEVNE NOVINE

ČEHOSLOVAČKA PRE DESET DANA

POČETKOM JULIA u pariskom »Književnom Figaru« pročitao sam jedan putopis iz Čehoslovačke u kome je pisac (Pjier Mazar) pozivao na odlazak u ovu zemlju radi njenih mnogobrojnih zamkova. Posebnu pažnju putopisac je posvetio srednjovekovnom zamku Pernštajnu u južnoj Moravskoj, kao legendarnom staništu vampira Nosferatua, o kome je čuvani filmski režiser Murnau snimio film. Setio se taj putopisac čak i filma koji je snimljen ni manje ni više nego pre četrdeset šest godina, a ni jednom rečju nije skrenuo pažnju eventualnog putnika na društvene promene u Čehoslovačkoj, koje su se, gotovo filmskom brzinom i uzbuđljivošću, odigrale od januara ove godine do danas i koje su izazvale pažnju čitavog sveta.

U Čehoslovačkoj sam ranije boravio u dva maha po tri-četiri dana. Tom prilikom upoznao sam donekle Prag i Bratislavu, a od dvoraca jedino čuveni Karlštajn, izgrađen 1348. godine po želji Karla IV. Ostalo je mnogo gradova, baza i dvoraca koje sam želeo da vidim, ali kada sam 10. avgusta, u sklopu delegacije jugoslovenskih pisaca, sa Cirilom Kosmačom, Slavkom Mihalićem, Tomom Momirovskim i Mladenom Oljačom, krenuo u Čehoslovačku, želeo sam, pre svega, da vidim ljude, čujem njihova mišljenja o najnovijim dogadjajima i upoznam njihove poglede na budućnost. I ta prilika mi se stvarno i ukazala u mnogobrojnim susretima s piscima, izdavačima, filozofima, ljudima s filma, radnicima iz fabrika, političarima, novinarima itd.

Prag nas je dočekao u jeku rekonstrukcije, kao da je simbolično htelo da nam pokaže da se sada staro svuda nastoji zameniti novim. Popravlja se Václavov trg, menja se kolovoz na kejovima Vltave, počela je i rekonstrukcija Karlova mosta, preko koga se sada može preći samo pešice. Ali druga rekonstrukcija, rekonstrukcija dotrajalih i preživelih institucija i, naročito, rekonstrukcija starih i stvaranje novih ideja, još je vidljivija čim se dođe u dođi s ljudima Čehoslovačke.

Ta dublja, značajnija rekonstrukcija ima mnogobrojne slojeve. Sve očekuje nove energije: od privredne reforme do novih postupaka u umetničkom stvaralaštvo. U tim poslovima učestvuju gotovo svi ljudi, bez obzira na svoje zanimanje, sem malog broja onih koji su ostali verni starom kursu. Ekonomisti traže finansijske izvore za kulturno stvaralaštvo, a kulturni radnici rešavaju društvene probleme. U Barandovu videli smo film po scenariju potpredsednika Saveza čehoslovačkih pisaca Jana Prohaska o krizi kolektivizacije sela, a poverenik za kulturu i informacije Slovačke Brnčić (poreklom Hrvat) ispričao nam je kako je jednom svom starom poznaniku, bečkom novinaru, preko telefona, objasnio da je osnovni smisao današnjih promena u tome da, kao pre rata, građanin Čehoslovačke u Beču za jednu krunu može da dobije tri šilinga.

Među ljudima od pera najviše vere u napredak uliva ukipanje cenzure. Svi misle da će misao oslobođena raznih tabua procvetati i da će se borbor mišljenja doći do najboljih rešenja za stvaranje demokratskog, humanističkog socijalizma. U tom novom socijalizmu ne sme biti ni manje slobodnih naroda ni potlačenih pojedinaca. Svi se slažu da Slovaci moraju da imaju svoju posebnu republiku, ali pitanje je sada da li treba da republike budu zasnovane samo na nacionalnom ili i na nekom drugom, istočiškom i ekonomskom, principu. U ovom drugom slučaju Moravska — kako su nas obavestili u Komitetu KPCŠ za Južnu Moravsku u Brnu — takođe pretenduje na posebnu federalnu jedinicu. U jednom od prvih brojeva novog brnskog časopisa »Indeks« sprovedena je anketa o ovom pitanju: mišljenja su raznovrsna i nije ih lako pomiriti. S druge strane, postavlja se pitanje uključenja u rad onih sedamdeset hiljada ljudi koji su čameli po zatvorima zbog neslaganja s ranjom oficijelnom politikom. Neki od njih su izgubili poverenje u socijalističku demokratiju; drugi žele da pomognu u stvaranju demokratskog socijalizma, ali ni njihovo uključivanje u normalne životne tokove nije bez psiholoških problema.

Cesi i Slovaci su svesni da se, u skladu s težnjom da se izgradi socijalizam koji odgova-

ra njihovim specifičnim prilikama i njegovom mentalitetu, mora voditi računa i o prošlosti i da se moraju uspostaviti mnogi zanemareni ili namerno prekinuti odnosi prema njoj. Ima problema čak i sa očuvanjem zamkova koji su,

s pravom, očarali pisca iz »Književnog Figara«. Ministar kulture i informacija Čehoslovačke Miroslav Galuška, iznoseći nam niz problema čije rešavanje tek treba da počne, ukazao je čak i na teškoću oko održavanja kulturnih

SVI FOTOSI REPRODUKOVANI U OVOM BROJU UZETI SU IZ KNJIGE »FRANC KAFKA JE ŽIVEO U PRAGU«

Naša današnja kriza

Nastavak sa 5. strane

nja, smatra stvarnim samo to što se može ovladati, manipulati i što je probitacno, a sve ostalo mu se raspada i rasplinjuje kao ništavilo, neznačajnost i nestvarnost.

Svojevremeno, pred drugi svetski rat, imalo je određenog smisla postavljati pitanje da li političar treba da bude birokrata i li tribun naroda. Tom, alternativom se osudjavao birokrata kao predstavnika politički privilegovane i nekontrolisane vladajuće grupe i kao uzor se uzimao tribun naroda, branitelji interesa naroda, revolucionarni govornici i političar. Pošto je, ipak, svaka polemička istina uvek u priličnoj meri određena i stavom ili pogledom protiv koga se okreće, ona samim tim ne može biti nikada radikalna istina, tj. saznanje koje ide do suštine stvari. Pitanje pre zvuči: u kakvim okolnostima tribun naroda postaje birokrata, i koji su razlozi te promene? Pitanje je pre u otkrivanju uzajamnog odnosa revolucionara i vlasti; šta će, uraditi revolucionari s vlašću, čim od opozicije postanu vladajuća grupa, a posebno, i pre svega, šta će uraditi vlast od revolucionara? Da li su revolucionari imuni od zavodenja i demonstracija vlasti, ili su takođe samo ljudi? Šta treba da rade revolucionari da toj napasti ne podlegnu i šta mora uraditi društvo da se pred mogućim posledicama demonta vlasti spase? Ako politički pragmatičari svoju aktivnost nazivaju »naukom

i umetnošću«, i sami sebe smatraju u izvesnom smislu naučnicima i umetnicima, podležu iluziji i stvaraju iluzije iz kojih se skriva vlastita problematika, a, prema tome, i mogućnost i opasnost svake politike: vlast.

Politički pragmatičar može rešiti samo neke društvene probleme i samo određene vrste krize, ali je nemoćan u odnosu na stvarnost koja prevaziđa njegov vidokrug i mogućnosti: može pokušati da reši privrednu i državno-pravnu krizu, ostaje ipak bespomoćan prema moralnoj krizi. Ako ipak znamo da se moralna kriza ne tiče takozvanog moralja, nego samo egzistencije naroda i samog čovekovog bića, ispadu da je politički pragmatik koristan u sekundarnim poslovima, ali u osnovnim otkazuje i nije na nivou dobra.

Naša sadašnja kriza je pre svega spor oko s m i s l a narodne i ljudske egzistencije: pali smo na nivo anonimnih masa, za koje je svest, ljudsko dostojanstvo, smisao za istinu i istinitost, čast, uljednost i smelost nepotreban balast, koji smeta u poteri za tobožnjim ili pravim komforom, ili smo sposobni da se osvestimo i rešimo sve privredne, političke i druge probleme u s k l a d u sa pravom ljudskog bitisanja i narodne egzistencije?

Karel Kosik

Prevela: Biserka Rajčić

Jednoga dana krenuše dva brata na put, te onaj stariji koji beše veći i glomazniji, užaja onog manjeg i lakšeg, da bi bolje video kuda idu.

Dugo, dugo su tako putovali i onaj mali se usudi da pita:

— Dobro, Veliči Brate — reče dahčući — kuda smo ovako zapucali?

— U budućnost i bolju sutrašnjost — odgovori mu ovaj gordo.

— Pa dobro Brate — upita ponovo mali brišći znoj sa čela. — Zar moramo baš ovako da idemo?

— Moramo, moramo. Ti si mali i nejak i moram da bdim nad tobom.

— Hajde da idemo zajedno, bratski. Jedan pored drugog. Pre čemo stići u budućnost. — Usudi se da posle dužeg razmišljanja predloži mlađi.

— Opasno je! Opasno! Ti si mlađ i neiskusan i ne znaš kakvi sve zli vetrovi duvaju na našem putu. Mogli bi da te odnesu. Toliko si sitan i lak.

Veliki i mali

No mali beše uporan u svom zahtevu i na kraju se stariji složi da sjase za čas, da bar probaju kako to izgleda.

— Dobro — reče — samo ne skreći ni levo ni desno. Čuvaj se nevremena!

Kada mu se stariji strovali sa leđa, mlađi brat se oseti slobodnij i lakšim korakom potrača ka boljoj budućnosti i u lepšu sutrašnjicu, pevajući i skakući sa noge na nogu, presrećan što to može.

Ali, ne potraja za dugo njegova sreća.

Kada vide Veliki Brat da mu ovaj sve više i više odmice, prikupi snagu, zalete se, podskači i užaja ga.

— Šta bi, Brate, — zavapi mališa pod njegovom silinom i teretom — zar smo se tako dogovorili?

— Kako »šta bi?« — Ijutito odgovori ovaj cdozog.

A zatim brižno dodade pun bratske ljubavi:

— Za malo vetr da mi te odnesu!!!

Dušan Jaglikin

spomenika zato što sada nema nijednog preduzeća specijalizovanog za konzervaciju i rekonstrukciju tih spomenika.

Nije, međutim, samo reč o potrebi novog odnosa prema kulturnim spomenicima nego i o nužnosti uspostavljanja kontinuiteta u razvoju društva i ideja. Socijalistička Čehoslovačka je dugo zanemarivala odnos prema prvoj, građanskoj čehoslovačkoj republici i njenim tvorcima. Pre nekoliko godina bio je objavljen vrlo obiman i lepo opremljen »Rečnik čeških pisaca«; u njemu, međutim, nije bilo ni reči o Masariku, čije se ime nalazi u svakom boljem filozofskom rečniku drugih nacija. Sada je situacija drukčija. U međuvremenu je izšla iz štampe monografija Milana Mahoveca o njemu, u kiocima se mogu kupiti njegove fotografije, a Prohaska je u knjizi »Politika za svakoga« rekao da je mesto Masarika, o kome mlada generacija više zna, u inostranstvu nego u Čehoslovačkoj, u nacionalnoj istoriji fundamentalno: iako nije bio marksista i imao je izvesne pogreške, njegov ured u stvaranju Čehoslovačke je ogroman — i to se mora priznati.

U razgovoru s Karelom Kosikom, najistaknutijim češkim marksistom, primetio sam da njegova »dialektika konkretnog« ima nečeg specifično češkog, čime se nadovezuje na Masarikov »realizam« i »konkretnizam«. Takav zaključak je doskora mogao biti opasan za njega, iako je to činjenica koja se ne može zanemariti i svedoci o jednoj od vrednosti njegove misli.

Kritiku preživelih negativnih pojava iz ranijih perioda Čehoslovačke Socijalističke Republike Cesi i Slovaci iznose danas bez ikakvog usrućivanja. Omladina, koja je reorganizovala svoju organizaciju, na primer, zameru sindikatima da nisu naši novi ulogu u sadašnjim uslovima društvenog razvoja, gotovo svi se protivstavljaju postojanju radničke milicije po fabrikama, čiji pripadnici donekle imaju povlašćen položaj u svojoj sredini, a često se može sresti i izvestan strah od novih mogućih devijacija. Novi dnevni list »Narodna novina«, koji će biti pokrenut ove jeseni, treba da bude glasilo narodne budnosti ne samo prema ostacima etatističkog socijalizma nego i prema eventualnim budućim devijacijama.

Svi Cesi i Slovaci koji intenzivno misle o budućnosti svoje zemlje, pokazuju veliko interesovanje za jugoslovenska iskustva u izgradnji socijalizma, smatrajući da im to iskustvo mogu biti dragocena. Zato su se naši razgovori o sadašnjem stanju u Čehoslovačkoj često pretvarali u ispitivanja o društvenom sistemu u Jugoslaviji. Ima, međutim, nešto i kod njih što ne bi bilo odmet da i mi uzmemo u obzir. Gledali smo dokumentarni film »Čehoslovački proleće« koji prikazuje zbijavanja u Čehoslovačkoj od januara do danas. U svoje vreme Bogdan Popović je pisao o tome kako bi trebalo da se od Engleza učimo hladnokrvnosti, smirenosti i metodičnosti: to možemo da nađemo i kod svoje slovenske braće koji su nam mnogo bliži. Kod njih takođe imponuje shvatanje velike uloge kulture u društvenom životu i težnja da se što potpunije koordinira rad kulturnih radnika s delatnošću ostalih ljudi koji grade socijalizam. A iz poverenja u sve one koji ovoreno i iskreno izlažu svoja shvatanja o novim, demokratskim formama socijalističke jedinice stvara se vrlo povoljna atmosfera za ravnopravni dijalog svakoga sa svakim.

Knjижevnici, koji su prvi zauzeli poziciju protiv etatizma, centralizma i autokratije, ni danas nisu prestali da stoje u prvim redovima boraca protiv ovih neprijatelja pravog socijalizma. Danas se oni listom bave politikom i izgleda da u ovom času najpre hoće da stvore najbolje uslove za stvaralaštvo pa tek onda da pišu. Kada smo slovački barda Laca Novomeskog, jednog od ranijih kandidata za predsednika ČSSR, pitali šta sada piše, bez okoline nego za akciju. U razgovoru koji smo vodili u bratislavskom nedeljnju listu »Kulturni život«, istaknuti slovački prozni pisac Dominik Tatarka zastupao je mišljenje da kultura obuhvata gotovo sve pojave u ljudskom životu: od svakodnevnog ponašanja do umetničkog i naučnog rada, i da sve to mora da bude cilj pišćeve akcije.

Na kraju, nismo propustili ni da vidimo i jedan od najčuvenijih zamaka u Slovačkoj. Na padinama Malih Karpat posetili smo zamak »Crveni kamen«, rekonstruisan u renesansnom stilu, i u njemu razgledali muzej pokušta da renesanse do danas. Ali ne samo ovde, nego nigde u Čehoslovačkoj nismo videli nijednog vampriga, čak ni onog koji je češki i slovački narod dugo sprečavao da dostignu nivo društvenog i kulturnog razvoja adekvatan njihovim stvaralačkim sposobnostima, na osnovu kojih su čovečanstvu dali Husa, Komenskog, Dobrovskog, Kolara, Šafarika, Štura, Masarika, Šaldu, Čapeka.

Na kraju, nismo propustili ni da vidimo i jedan od najčuvenijih zamaka u Slovačkoj. Na padinama Malih Karpat posetili smo zamak »Crveni kamen«, rekonstruisan u renesansnom stilu, i u njemu razgledali muzej pokušta da renesanse do danas. Ali ne samo ovde, nego nigde u Čehoslovačkoj nismo videli nijednog vampriga, čak ni onog koji je češki i slovački narod dugo sprečavao da dostignu nivo društvenog i kulturnog razvoja adekvatan njihovim stvaralačkim sposobnostima, na osnovu kojih su čovečanstvu dali Husa, Komenskog, Dobrovskog, Kolara, Šafarika, Štura, Masarika, Šaldu, Čapeka.

Kada vide Veliki Brat da mu ovaj sve više i više odmice, prikupi snagu, zalete se, podskači i užaja ga.

— Šta bi, Brate, — zavapi mališa pod njegovom silinom i teretom — zar smo se tako dogovorili?

— Kako »šta bi?« — Ijutito odgovori ovaj cdozog.

A zatim brižno dodade pun bratske ljubavi:

— Za malo vetr da mi te odnesu!!!

Murilu Mendis

MURILU MENDIS je rođen 13. maja 1901. godine u gradiću Zuis di Fora, savezna država Minas Gerais (Brazil). Pripada poslednjoj generaciji »modernizma», nastavljač je Marija i Osvalda di Andradea i Manuela Bandeire. U njegovoj generaciji su i Žorži de Lima, Raul Bop i Kastijan Rikradu. Zajedno sa Karlošom Dramondom i Andrandi donesle je obnovio svoju inspiraciju i na taj način utiče na nove pesničke generacije. Rano je prevazišao okvire pokreta, tako da se u njegovim pesmama, pored nadrealističkih uticaja, mogu zapaziti crte komonovškog-petrarkističke tradicije, ali one pritom nisu lišene angažmana i eksperimenta.

Pošto je dugo službovao u Brazilu, od 1957. godine živi u Rimu gde predaje na Univerzitetu brazilsku književnost. Bio je antifašista, a sada je pacifista.

Dela: »Pesme« (1930), »Istorijska Brazil« (1932), »Vreme i vječnost« (1935), »Poezija u panici« (1937), »Vizionar« (1941), »Metamorfoza« (1944), »Svet-enigma« (1945), »Učenik iz Emausa« (1945), »Poezija sloboda« (1947), »Prozor haosa« (1949), »Kontemplacija« (1954), »Siciliana« (1959) i »Spanjsko vreme« (1959).

Lirska poema

Prijateljice, prijateljice! Ruku pod ruku prolazimo kroz dugu
Odakle nam snaga koja nas vitla do pučine i planine?
Ostavismo dole materijalna dobra i nasiće života
Prijateljice, prijateljice! Lice ti je slično mladom mesecu,
U tvojim je haljinama miris devičanskog čestara.
Tvoj glas se diže iz muzičke kutije mojih sedam godina,
I u plavetnilo polečeš sa ljkopkušu zmaja koga sam tada
puštao.

O prijateljice! Ostavimo kraljevstvo varvarskih ljudi
koji streljavaju decu sa lutkama u krilu,
I, evo, slobodni smo, vetrovinu duvanu,
Čak tamo gde ne stižu mehanički aparati.
Sjedinjeni u minuti ili stoteču, šta mari.

Sčepavši rep komete jurim vasionom.
Tvoje lice otkrilo je izražajne oči.
Nema tajne: samo nas dvoje znamo svoja imena,
I granice između ljubavi i smrti.
Ljubavnik sam i ti si voljena.
Zašto organizovati prostor i vreme?

Studija br. 6

Tvoja glava je gigantska dalija koja se razlistava
u mojim rukama.
U tvojim noktima skrivate se crvene alge,
Iz drvetu tvojih obrva
Radaju se svetlosti kojima su pčele zavodnice.

Ovog jutra ići će ka tvojim grudima:
Doći će ljubomoran na predpraskozornu rosu,
Na kačka koji tka niti tvoje haljine.
Doći će gaseći zvezde jednu za drugom,

A zatim čemo se skotrljati stepeništem od podmorskog
tapeta,
Vratimo se, ostavljavajući bisere i školjke,
Posušno na znakove — prethodnike smrti
Na velikoj steni koju doba ijlutaju na ivici oblaka.

Prazna dvorana

Dvorana starog pozorišta
je prividno prazna.

Posmatrajte karijatide,
žeče da prodrmaju svoj svet.

Svećnjaci se njisu,
predosećaju novi koncert.

I divlju nepredviđenu idilu
harfe i koncertnog klavira.

Zena

Sedela je u porodičnom krugu kao druge,
listajući knjigu gravira:
Noć nas je obavijala svojim plavim ambisima
I idejom jedne skoro bliske šume.

Neko je upalio petrolejku,
Prisutne osobe izgubiše se u vremenu.
Ona se podiže da otvari okno,
Tako bela, sva u crnom.

Njeni pokreti istovremeno spori i brzi
izrdoši početak balerine i albatrosa,
okretanje elise, trčanje ruku po klavijaturi.
Kada je sela bila je ponovo žena.

Cobanin pijanista

Izručili su klavire na pustu ravnicu
Gde dolaze da piju senke ptica.
Ja sam cobanin pijanista,
Sa veseljem vidim iz daljine svoje klavire
Kako im se ocravaju monumentalna lica
prema mesevcu.

Prate me ruže koje migriraju
napasam klavire koji viču
I prenose drevnu ljudsku buku
Koja zahtjeva kontemplaciju,
Sanja i izaziva harmoniju,
Radi i što mora,
I pomoći vetrar u lišću,
Pomoći planetu, pomoći ženskog hoda,
Pomoći ljubavi i njenih suprotnosti
Opštiti sa bogovima.

Sa portugalskog preveo Dragoslav Marković

UPLATOM 10 NOVIH DINARA NA ŽIRO-RAČUN »KNJIŽEVNIH NOVINA« 608-1-208-1 NAJSIGURNIJE GODINU DANA OBEZBEĐUJETE REDOVAN PRIJEM LISTA

IZLOG ČASOPISA

SAVREMENIK

Konformizam i nekonformizam

JULSKO-AVGUSTOVSKI broj ovog časopisa posvećen je problemu savremenog konformizma. Svakako da konformizam danas predstavlja jedan od najslожenijih socio-skih i etičkih problema savremenog sveta i razumljivo je što se u trenutku preispitivanja mnogih stavova i shvatanja u našem savremenom društvu redakcija ovog časopisa opredelila baš za ovu temu.

Zagorka Pešić Golubović u eseju »Nekonformizam i tendencije razvoja samoupravnog društva« bavi se različitim vidovima konformizma u našoj sredini i uzročima koji dovode do konformističkog ponašanja. Po njenom mišljenju fenomen kulturnih ličnosti ne može se vezati samo za ličnost Staljina i pre je proizvod »deformisanog socijalističkog sistema« koji ponaša pomoću koju se izgraduje takav tip ličnosti koji prihvata bezlični autoritet države, partije, i idealizovanog vode i njima se nekritički podređuje. Takav tip ličnosti, po mišljenju Zagorka Pešić Golubović, nije samo terapeutska forma kojom se održava privid demokratičnosti; hoćemo da razvijemo forme neposredne demokratije, a zadržavamo nepriksnoveno pravo foruma da donose odluke kojima nisu rezultanta volja birača, neposrednih proizvođača (i što je forum na višem nivou, da kake udaljeniji od birača — članstva, on je samostalniji u donošenju odluka i manje podložan kontroli ne samo od strane onih koji su ga izabrali, već i od strane nižih foruma koji su u neposrednom kontaktu sa biračima — članstvom; želimo da izgradimo nov model demokratizacije.

stička psihologija i apologetski odnos prema stvarnosti. Da bi se taj raskorak prevazišao nužna je izvesna reforma tipa ličnosti, odnosno formiranje takvih ličnosti koje će moći da realizuju samoupravno društvo. Ali uprkos nužnosti prevazišenja tog raskoraka ta suprotnost se u praksi održava. »Hoćemo da stvorimo samoupravnu zajednicu... a u radnom procesu u radnim organizacijama, kao i u društvenim i u političkim organizacijama zadržavamo hijerarhijski sistem rukovodjenja, po kome je inicijativa odozgo ravna zakonom dok inicijativa odozdo... samo terapeutska forma kojom se održava privid demokratičnosti; hoćemo da razvijemo forme neposredne demokratije, a zadržavamo nepriksnoveno pravo foruma da donose odluke kojima nisu rezultanta volja birača, neposrednih proizvođača (i što je forum na višem nivou, da kake udaljeniji od birača — članstva, on je samostalniji u donošenju odluka i manje podložan kontroli ne samo od strane onih koji su ga izabrali, već i od strane nižih foruma koji su u neposrednom kontaktu sa biračima — članstvom; želimo da izgradimo nov model demokratizacije.

kratetskog socijalizma, a veoma sporo podižemo elementarnu kulturu radnog čoveka. Razvijajući dalje svoju misao Zagorka Pešić Golubović konstatiše da se naš čovek stalno nalazi raspet između proklamovanog nekonformizma i u praksi zahtevanog konformizma. Ako izabere nekonformizam »dolazi u sukob sa oficijelnom politikom, postaje nepoželjan jer se ponaša neoficijelno (u praksi) to znači da se razilaže u shvatanjima sa nekim forumom ili nekim funkcionerom, jer je u savremenim uslovima razvijenog, diferenciranog društva, kakvo sve više postaje i naše, neodrživ mit o monolitnom jedinstvu stavova svih foruma i institucionalizovanih tela). Ono što u praksi mnogo više podstiče na konformizam jeste činjenica da se greške onoga ko se sukobi sa oficijelnim mišljenjem tretiraju oštirem od pogreški onih koji se zažazuju za oficijelno. Onome ko se suprotstavlja ne dozvoljava se da greši i njegova greška tretira se kao tipična za bludu nekonformističkog mišljenja. Izlaz iz ovakve situacije Zagorka Pešić Golubović vidi u demokratizaciji svesti i humanizaciji socijalizma.

Predrag PROTIĆ

LONDON MAGAZINE

O Pablo Nerudi

AMERICKI PESNIK Robert Blaj svoje izlaganje o Pablo Nerudi (u julskom broju ovog časopisa) počinje konstatacijom da 56 pesama koje je Neruda objavio u prvom i drugom tomu zbirke koja nosi naslov »Residencia en Terra« (»Život na zemlji«) predstavljaju najveće nadrealističke pesme dosad napisane na nekom zapadnom jeziku. Za razliku od francuskih nadrealističkih pesnika koji su sebe silom terali u nesvesno zbog toga što se nisu slagali sa akademizmom i racionalističkom evropskom kulturom, Neruda ima da živi u budućnosti, da zakratko živi u onome što bismo mogli zvati »nesvesna sadašnjost«.

Nerudin pesnički učitelj u »Residencia« je Volt Vitmen. Ali Nerudine pesme ipak se nečemu razlikuju od Vitmenove »Pesme o meni«. Ona su pritisnuti oporošcu, očajem, usamljenošću, smrću, stalnim strahom, gubitkom.

Robert Blaj se podrobno bavi Nerudinom biografijom i potencira njene bitne elemente. Rođen je 12. jula 1914.

U Cileu, u radničkoj porodici.

Pravo ime mu je Neftali Beltran, a pseudonim Neruda je uzeo iz ljubavi prema čehoslovačkom piscu toga imena.

Godine 1920. odlazi u Santiago na školovanje i piše prve pesme, pune »životinjskog duha i zanosa«. Kao devetnaestogodišnji mladić objavio je knjigu »Dvadeset ljubavnih pesama i jedna oda očajanju« koja je i danas omiljena u čitavoj Južnoj Americi. Kao mladić od 23 godine postao je diplomski činovnik i najpre služio na Dalekom istoku (Burma, Sijam, Japan, Indija).

Neko vreme bio je i konzul u Buenos Airesu i tu je upoznao Lorku, a 1933. poslat je u Španiju. Španski pesnici, koji su već poznivali njegovu poeziju, dočekuju ga sa oduševljenjem i divljenjem. Njegova kuća u Madridu je uvelika pesnika, a najčešći gošti su Lorka i Miguel Hernández. Drugi deo zbirke »Residencia« objavljen je 1935. u Španiji. Mnogi španski pesnici objavljivali su svoje nadrealističke pesme u Nerudinom časopisu »Zeleni konj za poeziju«.

S fantastičnom literaturom u modernom smislu reči ne smiju se brkati narodne pripovijedi i legende i kriminalni i avanturistički romani u kojima na kraju trijumfuje logika. Naučno-fantastična literatura, međutim, nalazi se u veoma prisnom odnosu sa njom.

Na kraju opširnog pregleda fantastične literature Pier Andre Tuten navodi najbolje antologije, književne i umjetničke studije i filozofska dela u kojima se raspravlja o onirizmu i demonologiji. Želeli bismo da u vezi s tim skrenemo pažnju na jedno fundamentalno delo posvećeno francuskom i nemačkom romantizmu i modernoj poetici, formiranoj na osnovama iracionalnog; reč je o studiji Albera Begena »Romantičarska duša i san«, mnogo citiranom, klasičnom ostvarenju francuske kritike u našem veku. Dobro bi bilo kad bi se i naši izdavači za nj zainteresovali.

Pier-André Tuten razlikuje tri perioda u razvoju fantastične literature od XVII. veka do danas. Prvi period počinje oko 1780. Birgerovom »Lenorom«, a završava se 1856. pričama Edgara Poa (koje je, kao što je poznato, na francuski preveo Bodler).

Na kraju opširnog pregleda fantastične literature Pier Andre Tuten navodi najbolje antologije, književne i umjetničke studije i filozofska dela u kojima se raspravlja o onirizmu i demonologiji. Želeli bismo da u vezi s tim skrenemo pažnju na jedno fundamentalno delo posvećeno francuskom i nemačkom romantizmu i modernoj poetici, formiranoj na osnovama iracionalnog; reč je o studiji Albera Begena »Romantičarska duša i san«, mnogo citiranom, klasičnom ostvarenju francuske kritike u našem veku. Dobro bi bilo kad bi se i naši izdavači za nj zainteresovali.

Kad je 19. jula Franko izvršio invaziju, Neruda je odmah izjavio da se Čile opredeliye sa Španjolskom republikom. Nakon povlačenja iz Španije Neruda pomaže francuskim pesnicima u sakupljanju novčanih priloga za španske izbeglice. U to vreme njegova poezija postaje skupljanju novčanih priloga. Po povratku u Ameriku, 1941. i 1942. godine Neruda služi kao konzul u Meksiku. Pesme o španskom građanskom ratu ulaze u knjigu »Residencia III«. Godine 1944. radnici Antofagoste izabrani su za senatora i on žive sudjeluje u čileanskoj unutarnjoj politici. Godine 1948.

Cesto se veruje da je pesnik osuden da piše rđavu poeziju čim se politički opredeli. Neruda je postao komunist na polovini svoga života i to je i sada: barem polovina njegovog najznačajnijeg dela napisana je u tom vremenu. On je pisao veliku poeziju čijeg svog života, završavajući Blaj.

Ladislav Niković

Vladimir HOLAN

Smrt

Prognao si je iz svoje unutrašnjosti još pre mnogo godina
I zatvorio si taj kut i gledao da sve zaboravi.
Znao si da nije u muzici, i zato si pевao,
znao si da nije u tišini, i zato si čitao,
znao si da nije u samoći, i zato si bio sam...
Ipak nevolja Šta se to danas zbilj,
kad si užasnuta kao onaj, ko iznenada u noći
tračak svetlosti pod vratima što vode
u obližnju salu
u kojoj već davno niko ne živi!

Prevele: B. Rajčić

František HALAS

Mudrost

Istine su te
stare ko vino što je točio Noje
popijene
gde nači nove koje

Gordijski čvor bora
udarcem preseći potom
bez razgovora
grohotom
Kako Zašto
Žaba na izvoru
Ubij bez žaljenja
baci u goru

Ne umri smrću
umri životom
i rak se umirući stidi
nauživajući se i umri potom

Evropa je bremenita
maštu u kutak je vini
iz usta joj padaju ruže
i karabini

Prevele: D. Maksimović i J. Ribnikar

Pavel BUNČAK

Ne dremaj žeži sunce

To nije kišica ni jutro
Ćime sam uplašio golubove
To je moja rana razgrana
Iz koje hlebovi ispadaju
Iz koje izleču čepovi
Rana je zaklopac saksafona
Zbog toga su te staklene suze
Sva stakla svi prozori
Ta najveća boca
Puna neba
Opojnoga neba
Crveni miravi kopaju kroz meki kanal
Spavam kad hoću
Kako bih odlazio sa psom u šetnju
Moglo je biti opet vino
Ovoga puta vino ponuđenja
Zatim kao što se ljudi svadaju
Raspavale se ptice
I bila je noć

Prevele: B. Rajčić

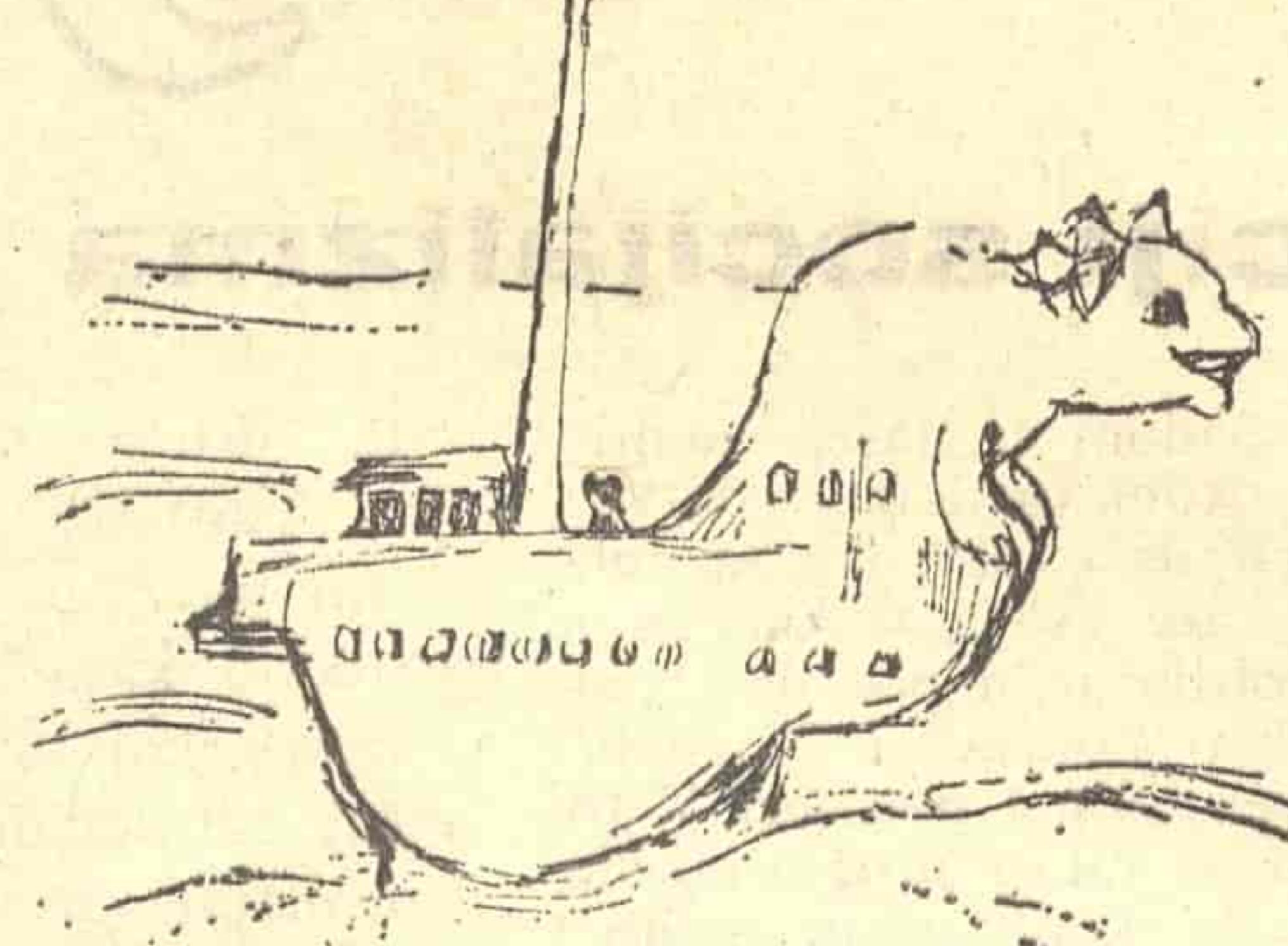
Jan SKACEL

Šta je ostalo od anđela

Rano,
dok je još sve drveće povezano
a stvari netaknute,
između dve topole diže se andeo,
da se u letu ispava.

U pukotinama sna peva.
Onog ko prvi izade na ulicu,
rani u pesmu,
možda nešto sluti,
ali ne vidi.

Zeleno je
i to je sve što ostaje od anđela.

Vilem ZAVADA

Bura

Nebo,
zlatno i plavo
prevučeno
crnim i vatrenim.
Lubav moja,
svetla, žarka,
sa kosom krunom ognjenom,
Mi u zagrljajima tvojim
gorimo —
samo se ne vidi pepeo
i dim.

Prevele: B. Rajčić

Jaroslav SAJFERT

Stari časovnik

Prolaznosti svetske, daj mi ideo,
makar i nepravedan.
Jadan ko ne jede na svet heo,
srećan ko je gladan i žedan.
Vazduhu je tako sladan, pun sjaja,
neću da zagorčam ni gutljaja,
ma sve bilo samo dim suri.
Jadan ko ne jede na svet heo
srećan kom krv iz rane juri.

Ako je smrt preko praga prešla,
mirak ništavila pred nas stane.
Besplatno Haron neće da vesla,
plati dukatom svoje rane.
Još mi nije prevoz, ponudio,
sate, daj ritam mojih pesmi
neka se čuje zbivanja jeka.
Besplatno Haron neće da vesla,
čun kraj obale još čeka.
Ispucane su grančice ptičje
i cvate belo kao pena.

Odkle takva lepota niče,
možda bi u reći skrivena.
Ko iz alkohola kad se vine
plamčak koji nema težine
i isčešava na prstima.
Otkle takva lepota niče
krhka, da strah te obuzima.
Samо zvoni, tuži, smrți, tako
zbog prolazne sekunde.

Teče već prolećno vino lako,
pada u zdele nevidljive.
Kud da dene vreme što dohvati,
sve što odnese, opet nam vrati,
ni iz čega novi oblik stvari.
Teče već prolećno vino lako
po kršu, pustinji, po gori.

Vreme što ruši mostove, duge
tiho ko perje noćnih sova
ima ključ od radosti, tuge,
osmeħha devojke, plača udova.
U korpici voće dana leži
i rumeni se dan sveži,
prija vremenu dan načeti.
vreme ima ključ od radosti, tuge
i otvara nam oboje.

Prevele: D. Maksimović i J. Ribnikar

i svetska literatura što sam tu svesku bacio
u koš...

Ima mnogo vrsta humora čije oštrot oružje
seže u dubinu ljudske duše. Svaka na drugi
način. Oružje g. Hrabala zvuči kao srebro, a
iz rane koje ono zada, ističe balsam.

Železničari bi trebalo da te tuže ili da te
kamenju, jer po tebi, ti bedna stoko, železnički
radnici nisu radili ništa drugo, nego su
samou besneli na kanabetu gospodina šefa stanice.

Ja veoma cenim Vaše ideje, misli, dubinu
i srdračnost, i pripovedački talent, sve to čini
da Vaše knjige fasciniraju, kao kad čoveka
neko pomiluje.

Dode mi da pobesnim kad u kafani ili u
travajućem čujem: »A šta veliš o Ferlingitetu?«
»Aha, sjajan, najviše me raz
jaruje. Pišem Vam zato što Vi uopšte niste
aha sjajni. Vi ste čista provokacija. Ne dajete
čoveku da spava, namećete se, mora čovek
stalno da vas čita, a to odnosi nešto vremena.

Kako na to da gledamo mi, vaspitači, a uz
to još očevi dece koja rastu, koja su baš u
onim najtežim godinama, u razdoblju sazre
vanja? Kako ja, na primer, da objasnim svom
šesnaestogodišnjem sinu šta je »kokica?«

Postanite bokser, rvač, ciljajte tačno u mo
ju bradu, u pleksus solaris, a ja Vam u zame
nu obećavam da će trenirati, hteo bih s Va
ma da izdržim na ringu sve do kraja, na teh
nički nokaut ne računajte, kod devet ču se
uvek dići i boriti se dalje, moj protivniče,
moj dragi protivniče.

Po mišljenju nekih recenzija i kritika ta
svjetska literatura je nastavljač Jana Nerude i o
stalih naših klasika!!! Strahota!! On nije do
stojan čak ni da stane pored Nerude. Hašek u
svom čitatovu »Svejkju na nekoliko stotina
strana nije smestio toliko gospodina koliko ovaj
patoloski seksualni tip.

Ako mi, česi, imamo neku naročito simpa
tičnu osobinu koja čini da smo izuzetni, sto
procentno i neponovljivo češki, gospodine
Hrabale, onda je baš to osobina junaka Vaših
»Pabitelak, ona umetnost da se čovek na naj
ljudske način pričanjem obaspe namrto, u
metnost uplitana sebe i drugih u predivo iz
uzetnih, lepih reči i događaju.

P.S. Drevni Indusi su u svojim »Mudrosti
ma« izrekli dobiti misao: »Tat twan a sil!«
Što znači: »Ti si ti!« Prema tome ovaj port
ret je ne samo moj portret, nego i slika svak
og pojedinca, svakog čoveka uopšte.
Lao-Ce je u knjizi »Tao-Teh-King« 500 godina
pre Hristova rođenja napisao: »Znati svoje belo
i podržavati svoje crno — takav je uzor neba.
Poznavati svoju slavu i podržavati svoju sra
motu — takav je čovek nebeska dolina.« Jedan
persijski kralj koga je dvorski pesnik u svom
stihovanom peamu uporedio sa suncem — taj
persijski kralj dakle, saslušavši ovu poemu,
reče: »Moj lasanoforos to poriče. A »lasanof
oros« na persijskom znači: nokšir. Tako su,
dakle, drevni ljudi dobro znali da je čovekov
portret dijalektički složen iz paskvila uperenih
protiv njega i njegove slave. Mi u XX veku
idemo ka tome, da bismo u sebi videli samo
slavu, a u drugih samo sramotu. I to je po
četak zbirke. Ova konfrontacija ne želi da
bude ništa drugo, sem povala mudrosti drev
nih i kritika gluposti savremenika, ukoliko ne
budu isto tako mudri i ne počnu se vraćati
dijalektičkim portretima čoveka, kao kriterijumu
svih pojava.

Preveo Petar VUJIĆ

GOSPODINE HRABALE, verujte mi, otkad
sam pročitao Vaše knjige nemam više mira,
stalno me muči i proganja neizreciva lepota,
suptilnost, duhovitost, bol, mudrost, do sto
čavola.

Ta svinja bira takve situacije da bi olak
šala svome perverznom seksualizmu. Otkad
sam to pročitao, nemam mira, stalno mi se
mota po glavi i plasi me, a koliko će to štete
napraviti kod mladih u sazrevanju.

Mislila sam da ste Vi jedan od profesora
susedne građevinske škole. Trudila sam se
samo da pogodom koji predmet predajete. Ono
što je kod Vas najljupkije i najlepše — to su
te Vaše oči, plave kao nezaboravak, a boja
im nije izbleđena sa godinama. Znate, zaplavio
ih je jedan malen cvetak što raste u kamenju,
a na plavim laticama ima bele žlice.

Ti ogavna prostačino, ti matori kešo sa
dačkim sklonostima, ti sladostrasna svinja,
tebi je mesto u zatvoru, policija koja brani
moral moralu bi tobom da se pozabavi, treba
te ili strpati iza rešetaka ili naletati.

Imam pred sobom intervju s Vama, sve
Vaše knjige, fotografiju iz novina s nevero
vatnom mrežom bora na čelu, po kojima bi
trebalo da prolaze svi »strogo kontrolisani vo
zovi« sve do zemlje Pepina, zemlje apsolutne
razumljivosti.

Izgledate kao čestit otac porodice koji iz
dosade čačka nos, a mene svi đavoli raspinju
što Vi treba da ste reprezentant braćenskih
zemljaka. Zato pravo u oči, bez uvijanja, pi
šem: kako Vas nije stid, matora, nezasitna pi
janduro!

Moja duša se odista napila kristalne izv
ske vode. Oduševljavao sam se dok sam čitao.
Već odavno nisam imao takve vedrine u srcu.
Jer, vidite, čovek je u osnovi dobar, a takvo

KNJIZEVNE NOVINE

PRIČA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

KRVAVA BALADA koju su napisali čitaoci

delce kao Vaši »Pabitele« budi treptaj upravo
u onim najtanjanijim strunama iz kojih je izat
kan najsavršeniji muzički instrument — ljud
ska duša.

Gospodine Hrabale, prvi put u životu piše
autor. Juče pošto sam pročitala knjigu »Ta
ta, ti si ljud« mislila sam da napišem Saro
janu, ali gde ga tražiti. Vi ste bliže...

Da li znate na koji način se postaje pisac?
Ako ne znate, poslušajte savet gospodine Hra
bala: »... otputovalo sam u Jugoslaviju, na
more, ah, kakva je tamo bila bura, pravo lu
dilo prirode, koje kad se čoveku uvuče u šlic,
čovek postaje pisac.«

A sem toga ako je reč o Vašoj metodi kom
pozicije, nisam mogao da se nadivim s kack
om se bezbrinušno krećete po tankom ledu.
Bravo, što da ne, još jednom bravo! A izraz
Vaše fizionomije odmah mi je otkrio da se
ona u potpunosti slaže s Vašom metodom
kompozicije.

Ti imas na savesti što se omladina od 13
do 15 godina kurva u stanovima svojih rodi
telja koji su za to vreme na poslu. Kakvu
češ odgovornost podneti za to?

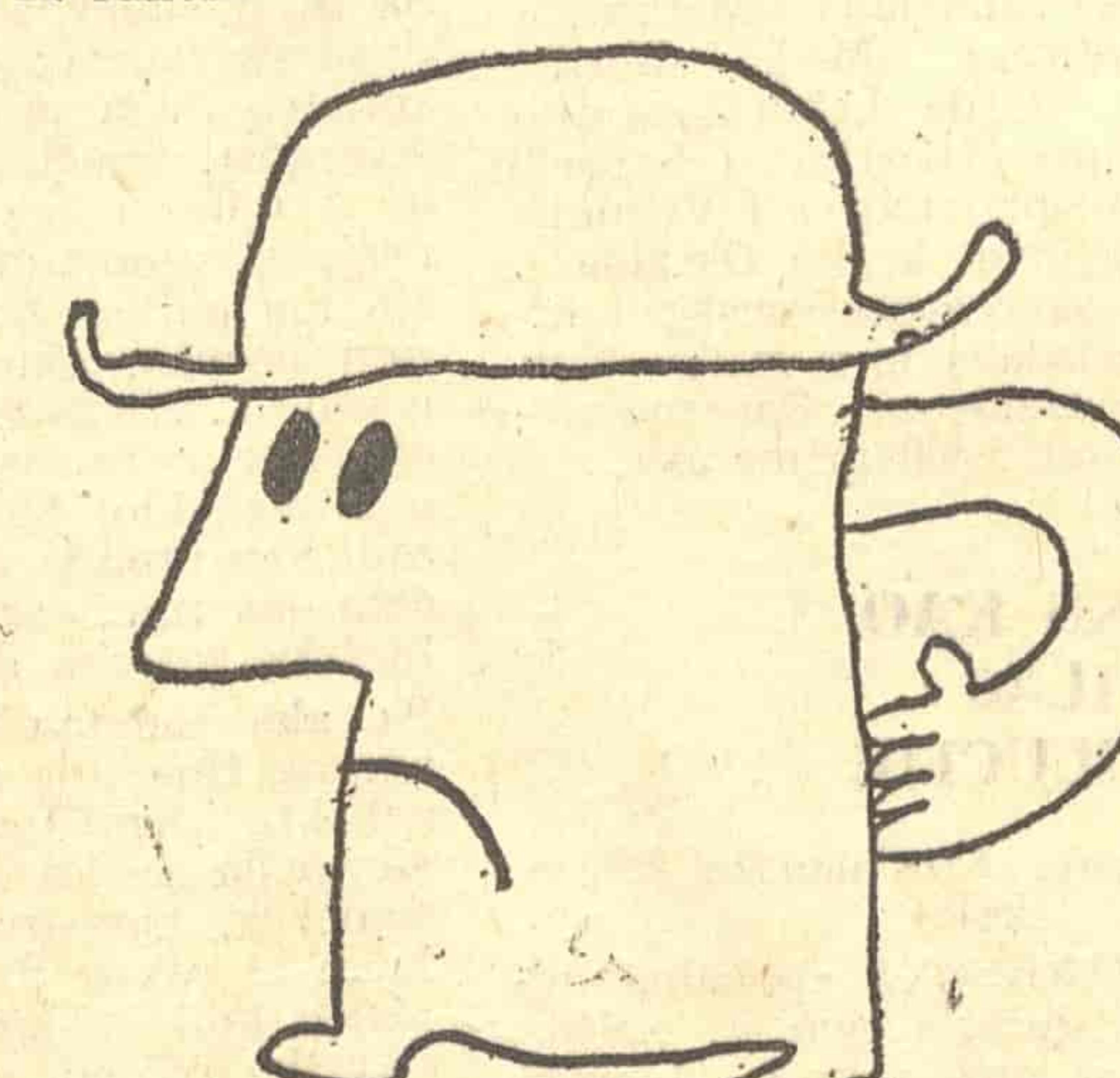
Kod nas u školi na časovima češkog ili na
odmorima često raspravljamo o Vašim knjiga
ma. Kad god čujemo reč ili izraz koji nas pod
sećaju na neku zgodu iz Vaših knjiga, odmah
se svi valjamo od smeha.

Neko je oko njega stvorio oreol i sad se
govori već isključivo kako je to sjajan pisac
i. A to je hulja, pokvarenjak, možda peder
čina ili impotent. Jer sve te njegove tzv. narod
ne izreke mogli bi poslužiti da ga čovek pred
sudu, ali u stvari je to, kao prvo, objekt za
neurološka ispitivanja, a kao drugo, za obi
čajnu policiju.

Neću da pravim poređenja, ali Vi ste odi
sta iz roda Vančura, iz roda Ladislava Klime,
iz roda Jaroslava Hašeka, iz roda Kubina. Im
ate sjajan rečnik, pun poezije, nikakvih tam
otužnosti ili preslađivanja, sve krvavo i požu
đeno. I još jedno: Bili ste navodno trgovacki
putnik. Ja sam takođe nekad putovao proda
jući češljeve, žilete, kamenje za upaljače, ben
galsku vatrnu, lepak za muhe i ostalu galante
riju.

Ti svinjo odvratna, koju svi danas kuju u
zvezde, kada ćeš prestati da truješ duše ljud
ske svojim perverznostima? Koliko li si pro
lakao sa svojim »kritičarima« i recenzentima
po raznim bordelima da te toliko hvale?

Kao što Vam je sigurno poznato, na dan 28.
marta pada svake godine sem »Dana profes
ora« takođe i Vaš rodendan. Bio bih neizmer
no srećan kad biste mi napisali da li biste
pristali da u maju dođete u našu školu da
održite književni susret, imamo ovde mnoštvo

ILUSTRACIJA SA NASLOVNE STRANE HRABALOVE
KNIGE

Žalim što nemam vremena, kako bih uveče
mogao sa uživanjem da ti naplijujem u tvoru
pogulanu njušku, ti depravatore omladine.

Gospodine Hrabale, vratili ste mi danas tom
svojom knjižicom raspoloženje u čije sam po
stojanje već davnio bio prestao da verujem.
Drobudili ste me iz moje pospane, tupe rezig
nacije, ulili ste u mene kapljulu nekakve očišća
vajuće tinkture, nekog eliksira.

Bio sam nekoliko puta u SPL, to znači u
ljudu, kući, zaista sam tamo bio, ali ne kao
pacient, nego kao stomatolog. Jednom je je
dan pacijent u zaboravnosti ostavio u čekan
ionicu svoju svesku s beleškama, a pošto nismo
znali kome ta sveska pripada, zadržao sam je.
Sada pak, pošto sam pročitao »Tečaj igranja«
veoma žalim što taj književni proizvod nisam
predao nekom izdavačkom preduzeću. Kakav
je neizmeran gubitak pretrpela češka, a možda

H

